

INCLUZIUNEA POLITICĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: BARIERE, LACUNE ȘI DIRECȚII DE REFORMĂ

Chișinău, 2026

CUPRINS

INTRODUCERE	3
CONTEXTUL NORMATIV AL PARTICIPĂRII POLITICE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI	4
BARIERE DE PARTICIPARE ÎN PROCESUL DECIZIONAL.....	8
PRACTICI ȘI EXPERIENȚE INTERNAȚIONALE.....	18
MĂSURI DE POLITICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA	23

Autoare:

Natalia COVRIG
Alina ANDRONACHE

INTRODUCERE

Persoanele cu dizabilități reprezintă un segment important al populației Republicii Moldova. Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, la 1 ianuarie 2025, în Republica Moldova erau înregistrate aproximativ 160 000 de persoane cu dizabilități (ca beneficiari de pensii de dizabilitate și alocații sociale de stat de dizabilitate), ceea ce reprezintă circa 7% din populația cu reședință obișnuită a țării¹. Structura acestui grup este diversă atât din punct de vedere al tipului și gradului de dizabilitate, cât și al caracteristicilor demografice. Distribuția pe grade de dizabilitate arată că 55,1% dintre persoanele cu dizabilități au dizabilitate accentuată, 28,4% au dizabilitate medie, iar 16,5% dizabilitate severă. În același timp, structura demografică indică faptul că majoritatea acestora se află în grupurile de vârstă adulte: 37,4% dintre persoanele cu dizabilități au vârsta cuprinsă între 30 și 54 de ani (59,8 mii persoane), 31,3% au între 55 și 64 de ani (50,1 mii), iar 18,5% intră în cohorta de 65+ ani. Aceste categorii reprezintă împreună cea mai mare parte a populației cu dizabilități. În același timp, copiii cu dizabilități (0-17 ani) reprezintă circa 11,4 mii de persoane, echivalent cu circa 2,3% din totalul copiilor cu vârsta de până la 18 ani.

Această distribuție arată că o bună parte a persoanelor cu dizabilități se află în categoria populației adulte, în perioada activă a vieții sociale și economice, inclusiv cu drepturi politice depline. Cu toate acestea, datele statistice sugerează că participarea persoanelor cu dizabilități în diferite domenii ale vieții publice rămâne limitată. De exemplu, rata de participare la forța de muncă în rândul persoanelor cu dizabilități este de 18,4%, comparativ cu 48,1% în rândul persoanelor fără dizabilitate, iar rata de ocupare este de 17,5%, de aproape trei ori mai mică decât în cazul populației fără dizabilități. Aceste discrepanțe reflectă existența unor bariere structurale care limitează participarea deplină a persoanelor cu dizabilități în viața economică și socială, iar aceste constrângeri se reflectă, în mod similar, și în domeniul participării civice și politice, unde prezența acestora este limitată. Estimările arată că peste 150 000 de persoane cu dizabilități din Republica Moldova au dreptul de a alege și de a fi alese, ceea ce reprezintă aproximativ 5% din totalul cetățenilor cu drept de vot. Din această perspectivă, persoanele cu dizabilități constituie nu doar un grup social important, ci și un segment relevant al electoratului, cu potențial de a influența procesele democratice și deciziile publice.

În contextul în care persoanele cu dizabilități constituie o proporție semnificativă din populație, participarea lor activă în toate sferile vieții sociale, inclusiv în domeniul politic, reprezintă o condiție esențială pentru funcționarea unei societăți incluzive. Pentru persoanele cu dizabilități, această participare presupune atât implicarea ca actori activi în procesele politice, prin participarea în partide politice, candidatura la funcții electivă sau implicarea în elaborarea politicilor publice, cât și participarea ca cetățeni în procesele democratice, inclusiv prin exercitarea dreptului de vot și implicarea în mecanisme de participare civică și consultare publică.

În acest context, prezenta notă analitică examinează nivelul de participare a persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale din Republica Moldova, cu accent pe dimensiunea politică a acestei participări. Documentul analizează atât implicarea persoanelor cu dizabilități în procesele politice în calitate de actori activi, cât și participarea lor în procesele democratice în calitate de alegători sau participanți la mecanisme de consultare publică. Totodată, analiza identifică principalele bariere care limitează participarea politică a acestui grup și explorează posibile măsuri de stimulare a participării, inclusiv prin valorificarea experiențelor și practicilor internaționale relevante în domeniul participării politice a persoanelor cu dizabilități.

¹ Comunicat Biroul Național de Statistică, 2025, https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilitati-in-republica-moldova-in-anul-2024-9460_62109.html

CONTEXTUL NORMATIV AL PARTICIPĂRII POLITICE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Participarea politică a persoanelor cu dizabilități reprezintă o dimensiune esențială a democrației incluzive, reflectând capacitatea tuturor cetățenilor de a influența procesele de luare a deciziilor publice. În ultimele decenii, agenda internațională privind drepturile omului a accentuat tot mai mult necesitatea includerii grupurilor subreprezentate în viața politică și publică, inclusiv a persoanelor cu dizabilități. Deși dreptul la participare politică este recunoscut universal, în practică acest grup continuă să se confrunte cu multiple obstacole structurale care limitează atât participarea la vot, cât și implicarea în procesele decizionale, posibilitatea de a candida, de a participa la activitatea partidelor politice, de a influența agenda publică și de a ocupa funcții electiv sau administrative. În acest context, consolidarea mecanismelor care să faciliteze participarea politică activă a persoanelor cu dizabilități devine o dimensiune importantă a reformelor democratice și a politicilor de incluziune.

La nivel internațional, cadrul normativ privind participarea politică a persoanelor cu dizabilități este consolidat printr-un set de instrumente în domeniul drepturilor omului. Cel mai important document este Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD)², adoptată de Organizația Națiunilor Unite în 2006. Articolul 29 al Convenției stabilește obligația statelor de a garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice egale cu cele ale altor cetățeni și de a asigura participarea lor deplină și efectivă la viața politică și publică³. Convenția subliniază că statele trebuie să adopte măsuri adecvate pentru a elimina barierele care limitează participarea, prin: (i) asigurarea accesibilității proceselor electorale, inclusiv prin proceduri și materiale electorale accesibile, (ii) facilitarea exprimării votului în mod independent și secret, (iii) asigurarea posibilității persoanelor cu dizabilități de a candida la funcții publice și de a ocupa funcții electiv, de a participa în organizații neguvernamentale, partide politice și organizații ale persoanelor cu dizabilități, (iv) promovarea unui mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv la viața publică, fără discriminare. Articolul 12 al CRPD este intrinsec legat de dreptul la participare politică: el garantează dreptul la capacitate juridică al persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate. Comitetul CRPD a clarificat în Comentariul General nr. 1 (2014) că capacitatea de luare a deciziilor nu poate constitui un motiv de excludere de la exercitarea dreptului de vot⁴. Prin urmare, orice lege care condiționează dreptul de vot de capacitatea juridică deplină este incompatibilă cu CRPD. Interpretarea și implementarea acestor obligații sunt dezvoltate prin recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, care a subliniat în mod repetat că statele membre trebuie să elimine barierele juridice și instituționale care limitează capacitatea persoanelor cu dizabilități de a candida la funcții publice și să adopte măsuri de stimulare a participării politice.

În spațiul european, standardele privind participarea politică a persoanelor cu dizabilități sunt consolidate prin instrumente și recomandări elaborate de Consiliul Europei. Acesta a adoptat în 2017 Strategia privind drepturile persoanele cu dizabilități 2017–2023⁵, care include participarea la viața politică și publică ca unul dintre domeniile prioritare. Documentul recomandă statelor să elimine barierele legislative și practice care împiedică persoanele cu dizabilități să participe la procesele electorale și să promoveze reprezentarea acestora în instituțiile democratice. Totodată, Consiliul Europei a adoptat o serie de rezoluții și recomandări privind

² Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD), adoptată prin Rezoluția Adunării Generale ONU A/RES/61/106 din 13 decembrie 2006, în vigoare din 3 mai 2008, <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd>

³ CRPD, Articolul 29(a)(i), <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-29-participation-in-political-and-public-life.html>

⁴Comitetul CRPD, Comentariul General nr. 1 privind Articolul 12 — Egalitatea recunoașterii în fața legii, CRPD/C/GC/1, 19 mai 2014, paragrafele 48–49, [CRPD/C/GC/1 - General Comment No. 1 \(2014\)](https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-12-legal-capacity.html)

⁵ Strategia CE privind drepturile persoanele cu dizabilități 2017–2023, <https://www.coe.int/en/web/disability/strategy-2017-2023>

participarea politică a persoanelor cu dizabilități⁶. Suplimentar, Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului garantează dreptul la alegeri libere (Articolul 3 al Protocolului nr. 1). Curtea a statuat că restricțiile dreptului de vot trebuie să fie proporționale și nu pot fi aplicate în mod automat pe baza dizabilității⁷. Strategia UE pentru drepturile persoanelor cu dizabilități 2021–2030, adoptată de Comisia Europeană, identifică participarea politică drept una din prioritățile-cheie, subliniind necesitatea eliminării barierelor din procesele electorale și creșterii reprezentării persoanelor cu dizabilități în viața publică⁸. Directiva UE privind accesibilitatea (2019/882) și Actul european de accesibilitate conțin prevederi relevante pentru accesibilizarea informațiilor electorale⁹.

Un rol important în dezvoltarea standardelor electorale incluzive îl are și OSCE/ODIHR. Ghidul elaborat de Oficiul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului privind participarea persoanelor cu dizabilități la procesele electorale¹⁰ subliniază că statele trebuie să asigure accesibilitatea întregului ciclu electoral, de la înregistrarea alegătorilor și candidaților până la desfășurarea campaniilor electorale și participarea la administrația electorală. Documentul subliniază că lipsa accesibilității sediilor partidelor, a materialelor electorale sau a dezbaterilor publice reduce posibilitatea persoanelor cu dizabilități de a participa ca actori politici activi. Ghidurile OSCE/ODIHR identifică cinci categorii principale de bariere sistematice cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în viața politică: (i) lipsa sprijinului social și atitudini de excludere, (ii) decalaje educaționale care limitează accesul la educație civică, (iii) cadre juridice restrictive, în special prevederi legate de capacitatea juridică; (iv) medii fizice inaccesibile și (v) bariere de comunicare și informaționale. Documentul subliniază că toate aceste obstacole pot fi depășite prin parteneriate solide între instituțiile democratice și organizațiile persoanelor cu dizabilități.

Pe lângă CRPD și instrumentele europene menționate, există și alte standarde internaționale relevante care consolidează dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa în procesele decizionale. Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice (PIDCP)¹¹, adoptat în 1966, garantează la art. 25 dreptul fiecărui cetățean de a participa la treburile publice, de a alege și de a fi ales, precum și accesul egal la funcții publice. Deși PIDCP nu menționează explicit dizabilitatea, art. 26 al tratatului interzice orice discriminare, inclusiv pe baza oricărui „alt statut”. Dizabilitatea este interpretată astăzi ca un asemenea statut protejat, ceea ce înseamnă că restricțiile drepturilor politice bazate pe dizabilitate contravin PIDCP. Comitetele de monitorizare ale ONU au subliniat, de altfel, că nicio limitare a dreptului de vot sau de a candida nu poate fi justificată doar pe temeiul unei dizabilități, întrucât principiul universalității votului presupune incluziunea tuturor cetățenilor.

În interpretarea tratatelor internaționale, Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (organismul care supraveghează implementarea CRPD) a dezvoltat principii importante prin Observațiile Generale. *Observația Generală nr. 7 (2018)*¹² a Comitetului subliniază obligația statelor de a implica activ persoanele cu dizabilități și organizațiile acestora în toate etapele procesului decizional privind problemele ce le privesc. Motto-ul „*Nimic despre noi fără noi*” este pus în practică prin articolul 4(3) al CRPD, care impune consultarea strânsă a persoanelor cu dizabilități în elaborarea legilor și politicilor. Comitetul notează că, adesea,

⁶Consiliul European, Recomandarea CM/Rec(2006)5 a Comitetului Miniștrilor privind Planul de Acțiune pentru persoanele cu dizabilități 2006–2015; Adunarea Parlamentară, Rezoluția 2039 (2015) privind drepturile politice ale persoanelor cu dizabilități, [Council of Europe - CM/Rec\(2006\)5 and Resolution 2039 \(2015\)](#), Recomandarea (CM/Rec(2011)14) privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică.

⁷Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Alajos Kiss c. Ungariei, cererea nr. 38832/06, hotărârea din 20 mai 2010. [ECHR, Alajos Kiss v. Hungary, Application no. 38832/06 - HUDOC](#)

⁸Comisia Europeană, Strategia UE pentru drepturile persoanelor cu dizabilități 2021–2030: O Uniune a egalității, COM(2021) 101 final, 3 martie 2021, [EUR-Lex - COM\(2021\) 101 final, Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030](#)

⁹Directiva (UE) 2019/882 a Parlamentului European și a Consiliului din 17 aprilie 2019 privind cerințele de accesibilitate aplicabile produselor și serviciilor (Actul european de accesibilitate), [EUR-Lex - Directive \(EU\) 2019/882 \(European Accessibility Act\)](#)

¹⁰OSCE/ODIHR, Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities, Warsaw, 2019, <https://www.osce.org/odihr/414344>

¹¹Disability Rights and Election Observation: Increasing Access to the Political Process https://www.ifes.org/sites/default/files/migrate/disability_rights_and_election_observation.pdf#:~:text=status%E2%80%99,status%20that%20might%20experience%20discrimination

¹²General comment No.7

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no7-article-43-and-333-participation#:~:text=Participation%2C%20as%20a%20principle%20and,the%20principle%20of%20meaningful%20participation>

persoanele cu dizabilități nu sunt consultate în deciziile publice care le afectează, fapt ce contravine atât spiritului CRPD, cât și altor instrumente de drepturile omului ce consacră participarea ca principiu fundamental. De asemenea, *Observația Generală nr. 6 (2018)*¹³ privind egalitatea și nediscriminarea reafirmă că refuzul de a oferi adaptări rezonabile (de exemplu, refuzul de a asigura accesibilitate sau suport adecvat în procesul electoral, administrativ ori la locul de muncă) constituie o formă de discriminare pe bază de dizabilitate. Totodată, *Observația Generală nr. 2*¹⁴ (2014) privind accesibilitatea evidențiază că accesibilizarea mediului fizic, a informației și a comunicațiilor este o condiție prealabilă pentru ca drepturile politice – dreptul de a vota, de a participa la dezbateri publice, de a ocupa o funcție – să poată fi exercitate efectiv și în condiții de egalitate de către persoanele cu dizabilități. Nu în ultimul rând, Comitetul CRPD a clarificat, cum s-a menționat, prin *Observația Generală nr. 1*¹⁵ (2014) că evaluările capacității de decizie nu pot fi folosite pentru a priva o persoană cu dizabilități intelectuale/psihosociale de dreptul său de vot, în virtutea art. 12 al Convenției, capacitatea juridică trebuie recunoscută tuturor persoanelor cu dizabilități, cu suportul adecvat, iar restrângerea drepturilor politice pe motiv de lipsă a capacității este incompatibilă cu obligațiile asumate.

Declarația de la Montreal privind drepturile persoanelor cu dizabilități¹⁶ (2004), rezultată dintr-o conferință internațională sub egida Organizației Mondiale a Sănătății – formulează principiile esențiale pentru asigurarea participării depline a persoanelor cu dizabilități, în special a celor cu dizabilități intelectuale. Declarația cheamă guvernele să implementeze standardele convenite privind drepturile acestor persoane, să le consulte în mod sistematic la elaborarea legilor, politicilor și planurilor care îi privesc și să ia măsuri pentru garantarea incluziunii lor depline și a dreptului de a participa în societate. Totodată, Declarația de la Montreal solicită alocarea de resurse suficiente și dezvoltarea de mecanisme de sprijin (servicii, tehnologii asistive, formare etc.) astfel încât persoanele cu dizabilități și familiile lor să poată fi realmente implicate în viața comunității și în procesele decizionale.

Comisia de la Veneția a consolidat aceste principii prin Codul de Bune Practici în Materie Electorală¹⁷ și **Declarația Interpretativă privind participarea persoanelor cu dizabilități**¹⁸, actualizată în 2025. Documentul reafirmă cele cinci principii ale patrimoniului electoral european: sufragiul universal, egal, liber, secret și direct. Noile orientări din 2025 pun un accent sporit pe conceptul de „Design Universal”, care solicită ca facilitățile și procedurile de vot să fie concepute din start pentru a fi utilizate de toți oamenii, fără a necesita adaptări ulterioare costisitoare. De asemenea, se subliniază că asistența la vot trebuie oferită doar la cererea expresă a persoanei și de către un asistent ales în mod liber, asigurând astfel că voința alegătorului rămâne nealterată

Republica Moldova a aderat la aceste standarde internaționale prin ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități în anul 2010¹⁹ și prin asumarea unor angajamente privind promovarea incluziunii sociale și politice. În plan legislativ, cadrul normativ național include mai multe acte care consacră principiul egalității și nediscriminării în exercitarea drepturilor politice. Dreptul cetățenilor de a participa la administrarea treburilor publice este garantat prin Constituția Republicii Moldova, care consacră dreptul universal de vot (articolul 38) și dreptul de a fi ales (articolul 39)²⁰. Aceste drepturi sunt dezvoltate în legislația

¹³ General comment No.6

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no6-equality-and-non-discrimination>

¹⁴ General Comment No. 2

<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-2-article-9-accessibility-0>

¹⁵ General Comment No. 1 <https://digitallibrary.un.org/record/812024?v=pdf>

¹⁶ Declarația de la Montreal privind drepturile persoanelor cu dizabilități https://www.coe.int/hr/web/commissioner/viewpoints/-/asset_publisher/xZ32OPEoxOkq/content/id/51114688/pop_up?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_xZ32OPEoxOkq_viewMode=print&_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_xZ32OPEoxOkq_languageId=hr_HR#:~:xt=The%20declaration%20called%20upon%20governments,right%20to%20participate%20in%20society

¹⁷ CODE OF GOOD PRACTICE IN ELECTORAL MATT https://www.venice.coe.int/files/Code%20de%20conduite_GBR%202025_WEB_A5.pdf

¹⁸ REVISED INTERPRETATIVE DECLARATION TO THE CODE OF GOOD PRACTICE IN ELECTORAL MATTERS ON THE PARTICIPATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN ELECTIONS [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)045-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)045-e)

¹⁹ Republica Moldova a semnat CRPD la 30 martie 2007 și a ratificat-o prin Legea nr. 166-XVIII din 9 iulie 2010. Republica Moldova nu a ratificat Protocolul Opțional la CRPD, [UN CRPD - Status of Ratification](#)

²⁰ Constituția Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro#

electorală, în special în Codul Electoral al Republicii Moldova²¹, care stabilește principiile participării egale la alegeri și include prevederi privind accesibilitatea procesului electoral (posibilitatea votului asistat pentru alegătorii cu dizabilități, organizarea votării la domiciliu pentru persoanele care nu se pot deplasa, accesibilitatea secțiilor de votare, adaptarea materialelor electorale pentru persoane cu diferite tipuri de dizabilități). Totuși, Codul Electoral al Republicii Moldova prevede că dreptul de vot aparține tuturor cetățenilor care au împlinit vârsta de 18 ani, cu excepția celor privați de acest drept printr-o decizie judecătorească care stabilește o măsură de protecție judiciară. Aceasta înseamnă că persoanele puse sub tutelă sau curatelă pot fi private de dreptul de vot, ceea ce reprezintă o incompatibilitate potențială cu Articolele 29 și 12 ale CRPD. Comitetul CRPD a subliniat în mod repetat că deciziile privind capacitatea juridică nu pot constitui justificare pentru excluderea de la vot²².

Un rol important în dezvoltarea cadrului legislativ național îl are Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități²³, care stabilește principiile generale privind participarea deplină și efectivă a persoanelor cu dizabilități în toate domeniile vieții sociale, inclusiv în viața publică și politică. Legea prevede obligația autorităților publice de a asigura accesibilitatea mediului fizic, informațional și comunicațional, elemente esențiale pentru participarea politică. Totodată, cadrul electoral național include prevederi privind accesibilizarea secțiilor de votare, informarea alegătorilor și facilitarea exercitării dreptului de vot pentru persoanele cu diferite tipuri de dizabilități.

Un punct de cotitură în reglementarea tehnică l-a reprezentat adoptarea de către Comisia Electorală Centrală (CEC) a Regulamentului cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități (Hotărârea nr. 1187/2023²⁴). Acest regulament detaliază obligațiile autorităților publice de a selecta sedii accesibile pentru secțiile de votare și de a dota localurile cu echipamente adecvate, precum cabine de vot adaptate (pliabile, din material rigid) și lupe pentru persoanele cu deficiențe de vedere. De asemenea, se reglementează votul prin corespondență (implementat pilot în 2024), care poate reprezenta o alternativă pentru persoanele cu mobilitate redusă, deși necesită o monitorizare atentă din perspectiva accesibilității digitale a platformelor de înregistrare.

În pofida existenței acestor angajamente internaționale și prevederi legislative naționale, participarea politică a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova rămâne limitată. Deși cadrul normativ recunoaște drepturile politice ale acestui grup, mecanismele concrete care să stimuleze implicarea lor în procesele decizionale, inclusiv în calitate de candidați, lideri politici sau titulari ai funcțiilor publice, sunt încă insuficient dezvoltate. În acest context, analiza cadrului existent și identificarea unor instrumente suplimentare de promovare a participării politice a persoanelor cu dizabilități devin esențiale pentru consolidarea caracterului incluziv al proceselor democratice.

²¹ Codul Electoral al Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=153001&lang=ro#

²² Comitetul CRPD, Observații finale privind raportul inițial al Ungariei, CRPD/C/HUN/CO/1, 2012, paragraful 47; și Observații finale privind raportul inițial al Germaniei, 2015 - precedente clare privind incompatibilitatea restricțiilor de vot bazate pe capacitatea juridică cu CRPD, [CRPD Committee Concluding Observations - Hungary](#)

²³ Legea Republicii Moldova nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, publicată în Monitorul Oficial nr. 155–159 din 27 iulie 2012, [LP60/2012](#)

²⁴ HOTĂRÂRE Nr. 1187 din 22-08-2023 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144794&lang=ro#

BARIERE DE PARTICIPARE ÎN PROCESUL DECIZIONAL

Deși cadrul normativ nu impune restricții privind participarea persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale, în practică persistă numeroase bariere structurale, instituționale și sociale care limitează accesul acestora la viața politică. Aceste bariere afectează în prim plan participarea activă în sfera politică ca actori implicați în formularea politicilor publice și a deciziilor, ca membri ai partidelor politice sau candidați, iar în plan secundar influențează și participarea acestora ca alegători, ca actori civici sau ca cetățeni care pot influența decizii ce au implicații asupra vieții lor.

În pofida faptului că persoanele cu dizabilități constituie circa 7% din populația țării, nivelul de reprezentare a acestora în procesele electorale și în funcții electiv este aproape nul. Potrivit rapoartelor de monitorizare realizate de organizațiile specializate, la alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023 au candidat doar 28 de persoane cu dizabilități pentru funcții electiv, inclusiv pentru funcțiile de primar și consilier local, reprezentând candidaturi din 13 unități administrativ-teritoriale ale țării. Dintre acestea - trei erau din mediul urban și 25 din mediul rural, 8 candidați la funcția de primar și 18 la funcția de consilier local, 2 la funcția de consilier raional și 2 la funcția de consilier municipal. Majoritatea acestor candidați au fost incluși pe listele partidelor politice, iar un număr limitat au candidat în calitate de independenți: 3 candidați independenți și 25 pe liste de partid²⁵. În cazul alegerilor parlamentare din 28 septembrie 2025 situația este și mai alarmantă. Rapoartele de monitorizare a scrutinului electoral 2025 arată că participarea persoanelor cu dizabilități în campania electorală a fost extrem de redusă. Un efort de monitorizare a 10 raioane din țară indică faptul că persoanele cu dizabilități nu au fost implicate activ nici în calitate de candidați, nici ca voluntari sau membri ai echipelor de campanie²⁶. Mai mult decât atât, monitorizarea celor 10 raioane a elucidat un singur caz de participare activă a unui candidat, persoană cu dizabilitate locomotorie, la dezbateri și activități de campanie, fapt ce demonstrează prezența limitată în procesele electorale și în spațiul de luare a deciziilor. Potrivit rezultatelor alegerilor parlamentare 2025, niciun candidat cu dizabilități nu a obținut mandat în Parlamentul Republicii Moldova de legislatura a XII-a, perpetuând astfel absența totală a acestui grup din legislativul național. Această situație este amplificată de lipsa de date. Comisia Electorală Centrală nu deține date dezagregate în acest domeniu și nu sunt accesibile date publice privind numărul persoanelor cu dizabilități pe listele de candidați, în componența partidelor politice sau în funcții publice electiv de toate nivelele, reflectând lipsa unor politici de includere a acestora în viața politică.

Procesele electorale rămân, în mare parte, inaccesibile și pentru alegătorii cu dizabilități, în pofida existenței garanțiilor legale privind exercitarea dreptului de vot. Persoanele cu dizabilități constituie aproximativ 5% din populația cu drept de vot (peste 150 000 de persoane). Rapoartele de monitorizare realizate în contextul alegerilor parlamentare din 2025 arată că majoritatea acestora au manifestat interes și voință civică de a participa la viața politică, inclusiv prin exercitarea dreptului de vot garantat de legislația națională, însă sunt frecvent împiedicate de bariere infrastructurale, informaționale și organizaționale²⁷. Un element suplimentar care influențează participarea la vot vizează barierele legislative, legate de regimul capacității juridice și sistemul de tutelă. În Republica Moldova, persoanele declarate incapabile prin hotărâre judecătorească pot fi plasate sub tutelă deplină, ceea ce limitează capacitatea acestora de a exercita în mod autonom drepturile civile și politice. Potrivit raportului Raportorului Special al ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în Republica Moldova aproximativ 4 000 de persoane cu dizabilități erau private de capacitatea juridică și plasate sub regim de tutela în 2024, categorie formată în principal din persoane cu dizabilități intelectuale sau

²⁵ Comunicat de presă, Alianța INFONET, 2023, https://www.old.ipn.md/ro/persoanele-cu-deficiente-de-vedere-au-avut-acces-limitat-la-informatiile-de-pe-p-8012_1100549.html

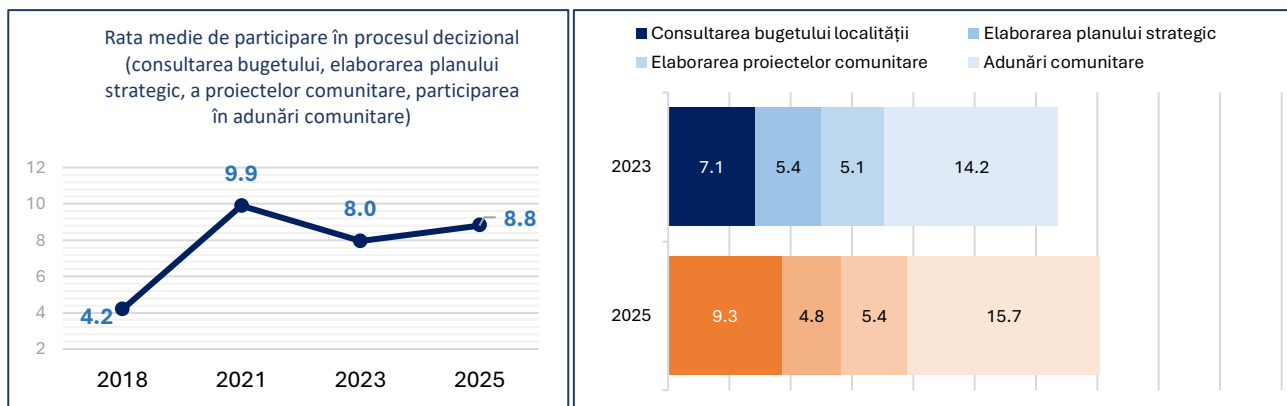
²⁶ Raport de monitorizare a Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025 prin prisma dimensiunii de dizabilitate, Alianța INFONET, 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/fSm5CmMIBBXhztN4GiMLmfqAeElyuCDHRMQnseHy.pdf>

²⁷ Ibid., <https://www.infonet.md/storage/files/fSm5CmMIBBXhztN4GiMLmfqAeElyuCDHRMQnseHy.pdf>

psihosociale²⁸. Persoanele declarate incapabile prin hotărâre judecătorească își pierd automat drepturile civile fundamentale, inclusiv dreptul de vot și participarea la viața politică. În acest sistem, persoanele aflate sub tutelă nu pot lua decizii juridice în nume propriu, iar tutorele devine responsabil de toate deciziile privind viața lor, ceea ce conduce la excluderea completă din procesele democratice, inclusiv în exercitarea dreptului de vot. În consecință, deși cadrul legal recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la alegeri și a-și exprima votul, existența mecanismelor juridice precum tutela, alături de alte constrângeri structurale, contribuie la limitarea participării efective a acestui grup în procesele electorale.

Participarea persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale rămâne redusă chiar și în cazul unor forme simple de implicare civică, cum ar fi participarea la elaborarea planului strategic al comunității, la consultarea/definitivarea bugetului local, la elaborarea proiectelor comunitare sau la adunări comunitare – ca formă de exprimare în procesul decizional. Deși pe parcursul ultimilor șapte ani s-a înregistrat o ușoară tendință ascendentă, rata medie de participare a persoanelor cu dizabilități nu a reușit să depășească pragul critic de 10%, atingând un nivel de doar 8,8% în estimările pentru anul 2025, comparativ cu 8% în 2023. Deși este un progres modest, acesta este important în contextul unei istorii îndelungate de excludere socială. Totuși această stagnare sub nivelul de „unu din zece” demonstrează că, în ciuda angajamentelor de incluziune, majoritatea persoanelor cu dizabilități rămân în afara spațiului unde se iau deciziile. Chiar și în formele cele mai frecvente de participare civică, cum sunt adunările comunitare, rata abia atinge 15,7%, ceea ce indică faptul că vocea acestei categorii de cetățeni este aproape absentă din dialogul public. Situația este critică în zona de planificare strategică și elaborare a proiectelor de decizie, unde nivelul de participare scade sub 5%. Aceste cifre confirmă faptul că persoanele cu dizabilități sunt aproape complet excluse de la procesele de guvernare locală, rolul lor fiind limitat la o prezență simbolică, care nu permite o schimbare sistemică a modului în care comunitățile sunt administrate. Preferința pentru formele mai accesibile și informale de participare sugerează că, atunci când barierele instituționale sunt reduse, iar contactul direct cu comunitatea este facilitat, chiar și grupurile vulnerabile sunt dispuse să se implice.

Figura 1. Nivelul de participare a persoanelor cu dizabilități în activități de luare a deciziilor, %

Sursa: Raport Moldova Inegală²⁹, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD), 2025

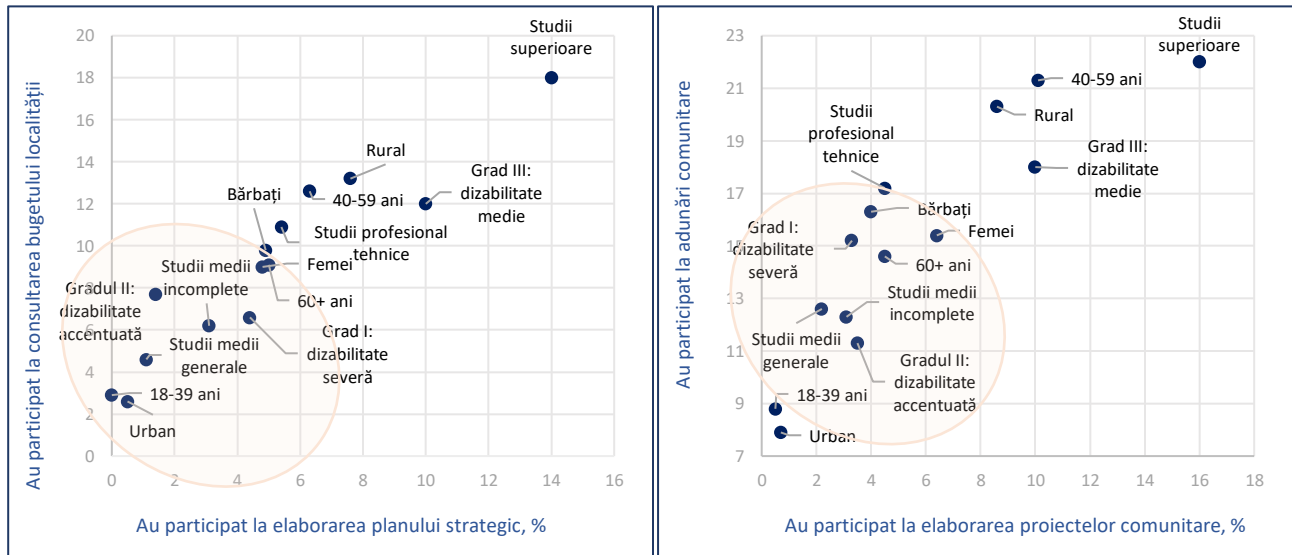
Analiza profilului arată că accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la procesele de luare a deciziilor afectează disproporționat anumite grupuri. Persoanele cu nivel redus de educație participă mai rar la activități precum elaborarea planurilor strategice, consultarea bugetului local sau elaborarea proiectelor comunitare, nivelul de implicare civică situându-se preponderent sub pragul de 5%. În mod similar, tinerii cu vârste între 18 și 39 de ani și persoanele din mediul urban sunt slab reprezentați în aceste procese. Excluderea

²⁸ Raport al Consiliului ONU pentru Drepturile Omului, Raportorul Special privind drepturile persoanelor cu dizabilități, https://digitallibrary.un.org/record/831670/files/A_HRC_31_62_Add.2-AR.pdf

²⁹ Moldova Inegală 2025: Realitatea vulnerabilităților anului 2025 și calea de urmat, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, 2025, https://progen.md/wp-content/uploads/2025/05/CPD_Raport-Moldova-Inegală_2025-2.pdf

este și mai pronunțată în cazul persoanelor cu dizabilități severe sau accentuate, care apar rar în procesele de consultare și planificare publică. Nivelul redus de participare al acestui grup indică existența unor obstacole sistematice, inclusiv lipsa infrastructurii adaptate, a mecanismelor de participare accesibile și a informațiilor prezentate în formate accesibile. Similar, femeile cu dizabilități înregistrează niveluri mai reduse de participare în procesele de dialog politic, ceea ce reflectă efectele barierelor de gen și ale celor asociate dizabilității.

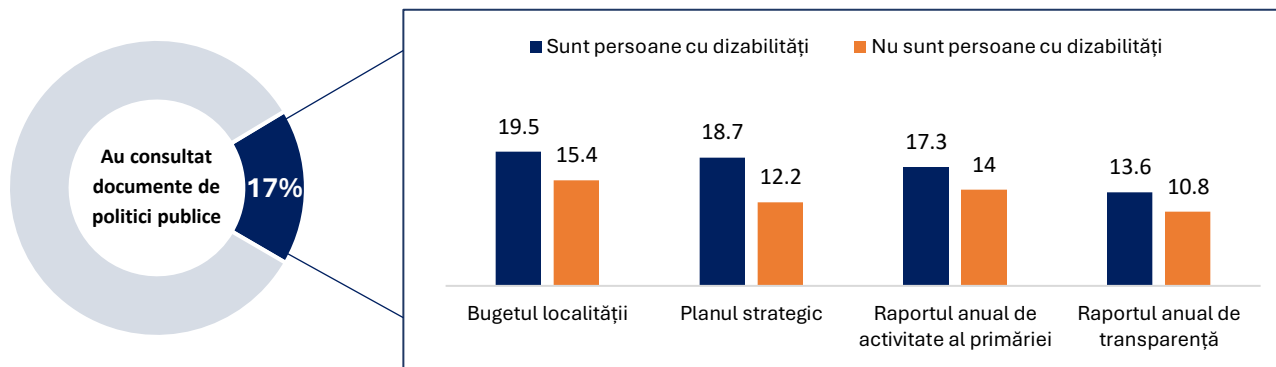
Figura 2. Profilul persoanelor cu dizabilități în funcție de nivelul de participare în activități de luare a deciziilor, %

Sursa: Raport Moldova Inegală, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD), 2025

Nivelul redus de participare civică corelează și cu accesul limitat la documente de politici publice, precum bugetele locale, planurile strategice de dezvoltare sau planurile de activitate și transparență ale APL, aceasta fiind cea mai simplă formă de implicare în procesul decizional. La nivel general, în medie doar 17% dintre persoanele cu dizabilități reușesc să consulte și analizeze politicile locale. Potrivit datelor, aproximativ 18,7% au consultat planul strategic de dezvoltare al localității, iar 19,5% au consultat bugetul localității. Aceste date confirmă existența unor bariere structurale în accesul la procesele de consultare publică și în mecanismele de participare civică. În multe cazuri, documentele de politici locale sunt publicate într-un format tehnic sau pe platforme digitale care nu sunt adaptate pentru accesibilitate universală, iar procesele de consultare publică nu includ mecanisme adaptate care să faciliteze participarea persoanelor cu dizabilități. În consecință, chiar dacă persoanele cu dizabilități ar avea interes să se informeze despre direcțiile de dezvoltare ale comunității, posibilitatea lor de a influența deciziile rămâne oricum limitată.

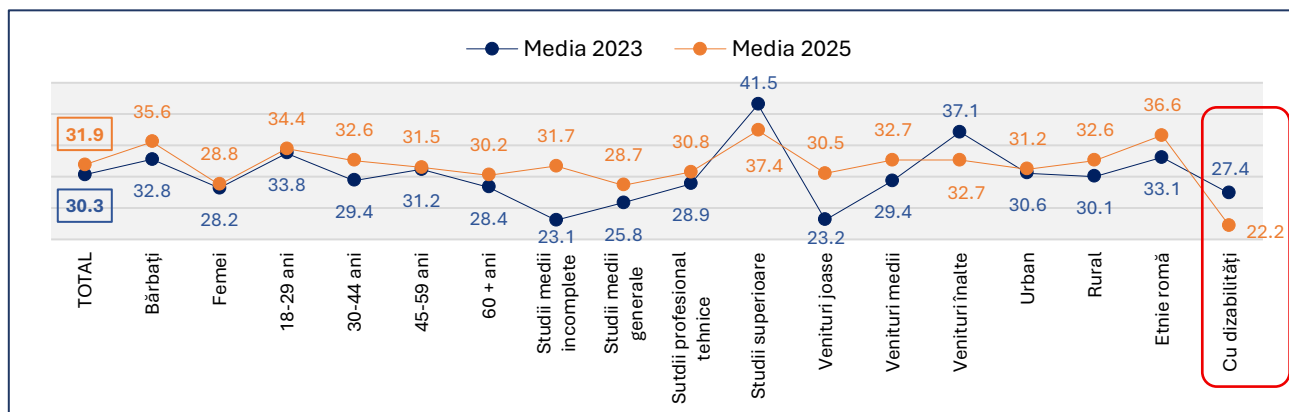
Figura 3. Ponderea persoanelor cu dizabilități care au consultat/ examinat documente de politici publice locale, %

Sursa: Raport Moldova Inegală, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD), 2025

Barierile de acces la procesul decizional descurajează, în final, și interesul pentru participare proactivă. Consecința directă a obstacolelor pe care le întâmpină persoanele cu dizabilități se observă în predispoziția de a participa pe viitor în activități de influențare a deciziilor, care înregistrează un regres. Potrivit datelor, în anul 2023 predispoziția persoanelor cu dizabilități de a se implica în astfel de activități era de 27,4%, iar în anul 2025 aceasta a scăzut la 22,2%. Această diminuare de peste 5 puncte procentuale sugerează faptul că barierele de acces nu doar îngreunează procesul tehnic, ci erodează însăși motivația de implicare pe termen lung. Atunci când mecanismele de participare sunt percepute constant ca fiind opace sau dificil de accesat, persoanele cu dizabilități își ajustează așteptările și își reduc nivelul de implicare. Totuși, este relevant faptul că, în pofida acestui regres, peste 22% dintre persoanele cu dizabilități manifestă dorința de a se implica în procesul decizional, ceea ce indică existența unui potențial civic care rămâne insuficient valorificat. Predispoziția actuală este, în esență, un răspuns la un sistem administrativ care nu oferă pârghii suficiente de incluziune.

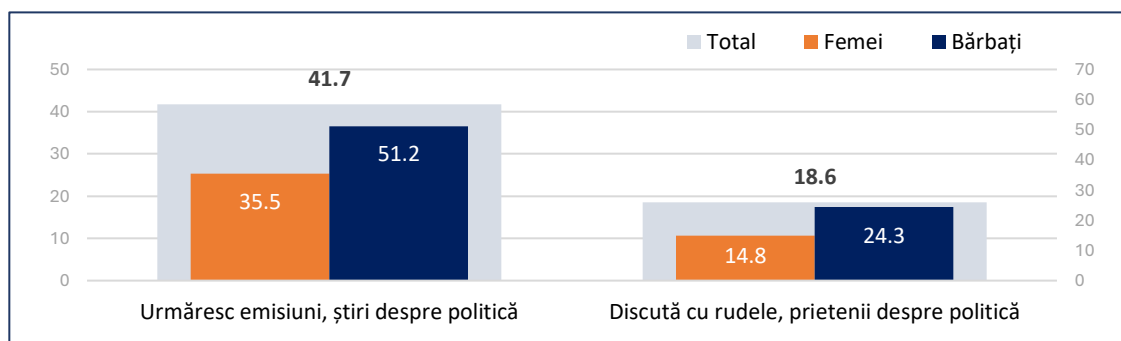
Figura 4. Predispoziția de a participa în activități de influențare a deciziilor, %

Sursa: Raport Moldova Inegală, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD), 2025

Această tendință se reflectă și în modul în care persoanele cu dizabilități interacționează cu spațiul politic în sens mai larg. Datele arată că 41,7% dintre persoanele cu dizabilități urmăresc emisiuni sau știri despre politică, iar 18,6% discută despre politică cu rudele sau prietenii, ceea ce sugerează că, chiar dacă există interes și motivație, raportarea la viața politică rămâne, în mare parte, una pasivă. Analiza dezagregată pe sexe evidențiază diferențe în acest sens. Circa 51% dintre bărbații cu dizabilități urmăresc conținut politic, comparativ cu 35,5% dintre femeile, iar în ceea ce privește discuțiile despre politică în cercul apropiat, 24,3% dintre bărbați declară că participă la astfel de conversații, față de doar 14,8% dintre femeile cu dizabilități. Aceste discrepanțe indică faptul că expunerea constantă la bariere (conținut politic neadaptat, informație inaccesibilă pentru anumite tipuri de dizabilitate, ș.a.) în procesul decizional contribuie la transformarea participării politice a persoanelor cu dizabilități în una predominant pasivă.

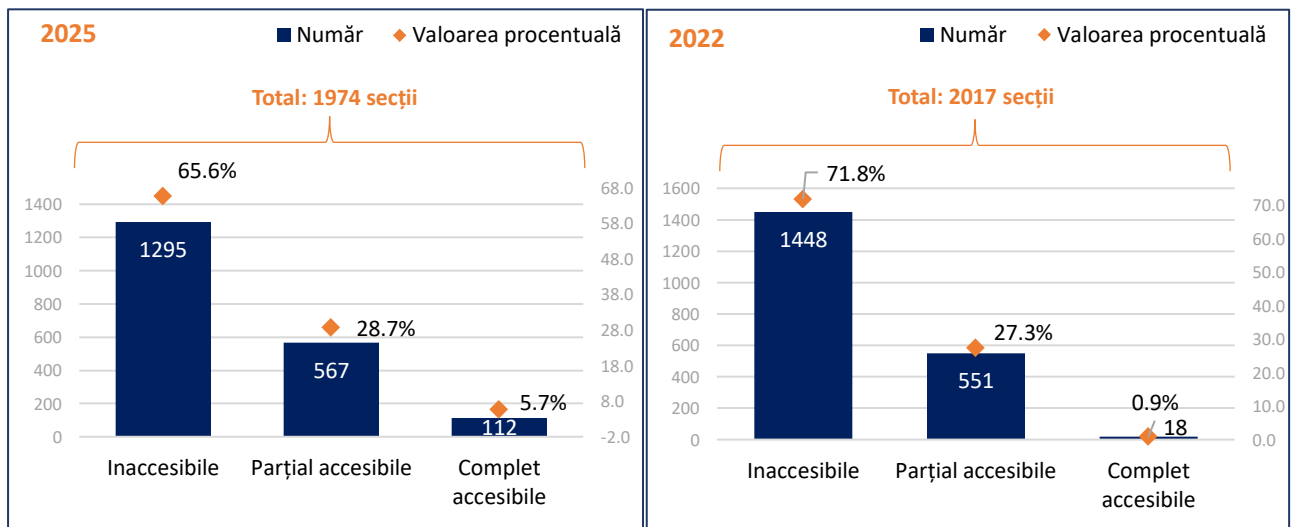
Figura 5. Ponderea persoanelor cu dizabilități care manifestă interes față de subiectul politic, %

Sursa: Raport Moldova Inegală, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare (CPD), 2025

Accesibilitatea infrastructurii fizice reprezintă una dintre cele mai persistente bariere în calea participării persoanelor cu dizabilități la procesele politice și electorale din Republica Moldova. Deși autoritățile au adoptat o serie de măsuri și reglementări menite să faciliteze accesul persoanelor cu dizabilități la procesul electoral, inclusiv reglementări privind accesibilizarea secțiilor de votare și informarea alegătorilor, evaluările realizate de organizații ale societății civile arată că aplicarea acestor prevederi rămâne limitată. De exemplu, evaluările privind accesibilitatea infrastructurii electorale arată că în scrutinul 2025 doar aproximativ 6% dintre secțiile de votare erau pe deplin accesibile pentru persoanele cu dizabilități, în timp ce peste 65% rămâneau complet inaccesibile³⁰. Aceste date indică faptul că majoritatea infrastructurii electorale nu oferă condiții adecvate pentru participarea alegătorilor cu dizabilități la procesul de vot. Analiza evoluției în timp arată că s-au înregistrat progrese în asigurarea accesului la vot pentru persoanele cu dizabilități, prin adaptarea unui număr mai mare de secții de votare și implementarea unor măsuri suplimentare pentru sprijinirea participării acestora. Cu toate acestea, problemele legate de accesibilitatea fizică persistă în multe locații, menținând o barieră importantă pentru exercitarea deplină a dreptului la vot de către persoanele cu mobilitate redusă³¹. În anul 2022 au fost evaluate 2 017 secții de votare, dintre care doar 18 erau complet accesibile, aproximativ 27% parțial accesibile, iar circa 72% inaccesibile³². Comparativ cu această situație, datele din 2025 arată o creștere de peste șase ori a numărului secțiilor complet accesibile, de la 18 la 112, precum și o reducere a ponderii secțiilor inaccesibile de la aproximativ 72% la 65%. Cu toate acestea, proporția secțiilor parțial accesibile a rămas relativ constantă (27% în 2022 față de 28,7% în 2025), ceea ce sugerează că îmbunătățirile realizate până în prezent nu au fost suficiente pentru a asigura accesul deplin și uniform al alegătorilor cu dizabilități la infrastructura electorală.

Figura 6. Accesibilitatea infrastructurii electorale (secțiile de vot) pentru persoanele cu dizabilități

Sursa: Rapoartele de monitorizare a scrutinelor electorale 2023-2025, UNDP, INFONET, ADEPT, AOPD

Problemele de accesibilitate trec dincolo de secțiile de votare și se extind și asupra infrastructurii politice mai largi. Evaluările realizate de organizațiile societății civile arată că majoritatea sediilor partidelor politice și a spațiilor în care sunt organizate activități electorale nu sunt adaptate pentru persoanele cu dizabilități, iar accesul fizic la evenimente politice, întâlniri cu alegătorii sau activități de campanie rămâne limitat. Monitorizările realizate în contextul alegerilor parlamentare 2025 arată că din 55 de sedii ale partidelor

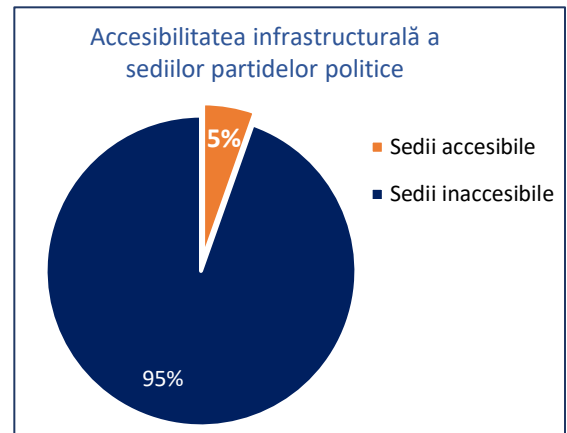
³⁰ Comunicat PNUD, 2025, <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/112-sectii-din-numarul-total-de-1974-de-sectii-de-votare-din-moldova-sunt-accesibile>

³¹ Electorală 2025: alegerile parlamentare din Republica Moldova, ADEPT, 2026, <https://www.adept.md/ro/products/article/electorală-2025-alegerile-parlamentare-din-republica-moldova>

³² Raport privind observarea Alegerilor Locale Generale din 5 noiembrie 2023 din perspectiva incluziunii dimensiunii de dizabilitate, AOPD, 2023, <https://aopd.md/wp-content/uploads/2024/02/RAPORT-Misiune-de-observare-ALG-2023.docx.pdf>

politice analizate, doar 3 au fost considerate funcțional accesibile pentru persoanele cu dizabilități (circa 5%)³³. Majoritatea locațiilor în care au fost organizate activități electorale prezentau bariere arhitecturale evidente – scări abrupte, lipsa rampelor sau a lifturilor și absența grupurilor sanitare adaptate, ceea ce a făcut ca multe persoane cu mobilitate redusă să nu poată participa la întâlniri politice, activități de campanie sau alte evenimente organizate de partide. Această problemă reflectă, de fapt, o situație mai largă legată de accesibilitatea infrastructurii publice. Evaluările realizate de organizațiile specializate în domeniul accesibilității arată că majoritatea clădirilor publice din Republica Moldova rămân inaccesibile pentru persoanele cu dizabilități. Potrivit datelor colectate în cadrul inițiativelor de monitorizare a accesibilității, din aproximativ 4.000 de instituții publice evaluate, peste 2.600 sunt inaccesibile, din cauza rampelor inexistente sau neconforme, a lipsei lifturilor, a ușilor înguste sau a altor bariere arhitecturale³⁴. Aceste limitări afectează inclusiv sediile autorităților publice locale și spațiile administrative în care se desfășoară ședințele consiliilor locale, consultările publice sau alte procese deliberative, ceea ce reduce posibilitatea persoanelor cu dizabilități de a participa direct la procesele de luare a deciziilor.

Figura. 7. Accesibilitatea sediilor partidelor politice

Sursa: Raport de monitorizare a alegerilor parlamentare, INFONET, 2025

În anul 2015, Serghei Afanasenco a devenit primul membru al Guvernului Republicii Moldova care utilizează un scaun rulant, fiind numit în funcția de Ministru al Tineretului și Sportului. La numirea sa în funcție, Serghei Afanasenco a evidențiat faptul că sediul Guvernului nu era pregătit pentru un membru al cabinetului în scaun rulant, fiind necesare adaptări ad-hoc pentru a permite accesul la ședințele de lucru. În perioada în care Serghei Afanasenco a fost Ministru al Tineretului și Sportului, el a discutat public despre provocările cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în accesarea spațiilor publice și implicarea în viața socială și instituțională a societății, subliniind necesitatea adaptării infrastructurii pentru a asigura participarea egală a tuturor cetățenilor

Accesibilitatea informațională reprezintă o altă barieră majoră care explică nivelul redus de participare politică a persoanelor cu dizabilități. În contextul în care procesele politice și electorale depind tot mai mult de comunicarea digitală și de accesul la informație publică, lipsa materialelor adaptate și a platformelor accesibile reduce semnificativ capacitatea acestui grup de a se informa și de a participa în mod egal la viața politică. Monitorizările realizate în campania electorală 2025 privind accesul la informație electorală arată că site-urile a celor 23 de concurenți electorali analizați nu respectă standardele internaționale de accesibilitate web (WCAG). Niciunul dintre aceștia nu întrunea integral cerințele de accesibilitate și doar două partide se apropiau de un nivel minim acceptabil de conformitate. Majoritatea platformelor online se situează sub pragul de 50%, ceea ce limitează accesul persoanelor cu deficiențe de vedere, auz sau mobilitate la informațiile electorale și la programele politice³⁵. Analiza tehnică evidențiază mai multe deficiențe: link-uri și butoane fără denumiri accesibile, structuri incorecte ale titlurilor, contrast insuficient între text și fundal și lipsa elementelor de navigare pentru cititoarele de ecran, ceea ce îngreunează utilizarea site-urilor de către persoanele care

³³ Raport de monitorizare a Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025 prin prisma dimensiunii de dizabilitate, Alianța INFONET, 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/fSm5CmMIBBXhztN4GiMLmfqAeElyuCDHRMQnseHy.pdf>

³⁴ Harta Accesibilității, Asociația "Motivație", <https://motivatie.md/harta-accesibilitate/>

³⁵ Raport de evaluare a accesibilității paginilor web ale concurenților electorali la alegerile parlamentare 2025, Alianța INFONET, 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/kQv7t4MSKRP6SGAFWbovDsv9jk8xe0aGOIGKNqC8.pdf>

folosesc tehnologii asistive. În plus, niciunul dintre site-urile analizate nu oferă instrumente de accesibilitate integrate, precum widget-uri sau opțiuni ce permit ajustarea contrastului, modificarea dimensiunii textului sau navigarea simplificată – elemente considerate bune practici în mediul digital. Totodată, documentele publicate de concurenții electorali sunt adesea încărcate în format PDF, care nu este etichetat pentru cititoarele de ecran, iar unele informații apar doar ca imagini, imposibil de citit de către nevăzători. Aceste bariere exclud alegătorii cu dizabilități de la accesul la programe electorale, mesaje politice sau comunicări oficiale³⁶.

Problemele de accesibilitate informațională nu se limitează doar la mediul online, ci și la materialele utilizate de către actorii politici. Monitorizările proceselor electorale arată că materialele electorale adaptate, precum informațiile în limbaj ușor de citit, în Braille, în format audio sau cu interpretare în limbaj mimico-gestual, sunt utilizate foarte rar de către concurenții electorali, ceea ce limitează accesul persoanelor cu dizabilități la mesajele politice și la programele electorale. Mai mult decât atât, majoritatea posturilor TV nu au asigurat interpretare mimico-gestuală în cadrul dezbaterilor concurenților electorali, evidențiind o încălcare directă a normelor legale și un deficit structural de resurse umane specializate. Doar 3 televiziuni au inclus interpret mimico-gestual, însă cu ferestre prea mici și plasate periferic, limitând accesibilitatea reală a persoanelor cu deficiențe de auz³⁷. În lipsa unor mecanisme sistematice de adaptare a informației politice, o parte semnificativă a alegătorilor cu dizabilități rămâne exclusă din procesul de informare politică, ceea ce reduce capacitatea lor de a participa în mod informat la procesele democratice.

Un alt obstacol structural în participarea politică a persoanelor cu dizabilități ține de angajamentul partidelor politice. Platforma electorală a unui concurent la alegeri este extrem de importantă, deoarece reprezintă viziunea și angajamentele acestuia față de alegători. Ea reflectă nu doar intențiile politice, dar și valorile, prioritățile și soluțiile pe care candidatul le propune pentru problemele societății. Analizele realizate în contextul alegerilor parlamentare din 2025 arată că dimensiunea dizabilității a fost abordată foarte puțin în programele electorale. Din cei 23 de candidați, doar 17 au prezentat un program electoral, dintre care doar 11 concurenți electorali au menționat explicit tema dizabilității în programele lor, referințele fiind concentrate preponderent pe măsuri de protecție socială, precum pensii sau indemnizații, și mai puțin pe drepturi politice sau participare civică. În același timp, problema accesibilității infrastructurale este menționată doar în programele a doi concurenți electorali³⁸, ceea ce indică o abordare limitată a incluziunii persoanelor cu dizabilități în politicile publice structurale³⁹. În mod similar, analiza programelor electorale din alegerile locale a evidențiat că dimensiunea dizabilității este adesea ignorată: de exemplu, în cazul alegerilor pentru funcția de primar al municipiului Chișinău, doar 10 din 28 de candidați au inclus angajamente privind eliminarea barierelor și crearea unui mediu accesibil. Lipsa prioritizării politice se reflectă și în reprezentarea redusă a persoanelor cu dizabilități în competițiile electorale. Datele privind alegerile locale 2023 indică faptul că doar 28 de persoane cu dizabilități au candidat la nivel național, majoritatea pentru funcții de consilier local, iar instituțiile electorale nu colectează sistematic date dezagregate privind candidații cu dizabilități. La alegerile parlamentare din septembrie 2025, reprezentarea persoanelor cu dizabilități pe listele de candidați a rămas în umbră, fiind cunoscute doar cazuri unitare. Date concludente pe acest subiect nu sunt disponibile în spațiul public, iar solicitările de informații înaintate de către organizații de profil către partide cu privire la reprezentarea persoanelor cu dizabilități pe listele membrilor nu s-au soldat cu un răspuns. Acest lucru

³⁶ Raport privind incluziunea persoanelor cu dizabilități la alegerile parlamentare 2025: monitorizarea accesibilității infrastructurii, mediului digital, mass media și a proceselor instituționale în perioada campaniei electorale 2025, Alianța "INFONET", 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/TrzFNcaBHhOxWXflvA8xFWVSKekXCTggNAhi7zS4.pdf>

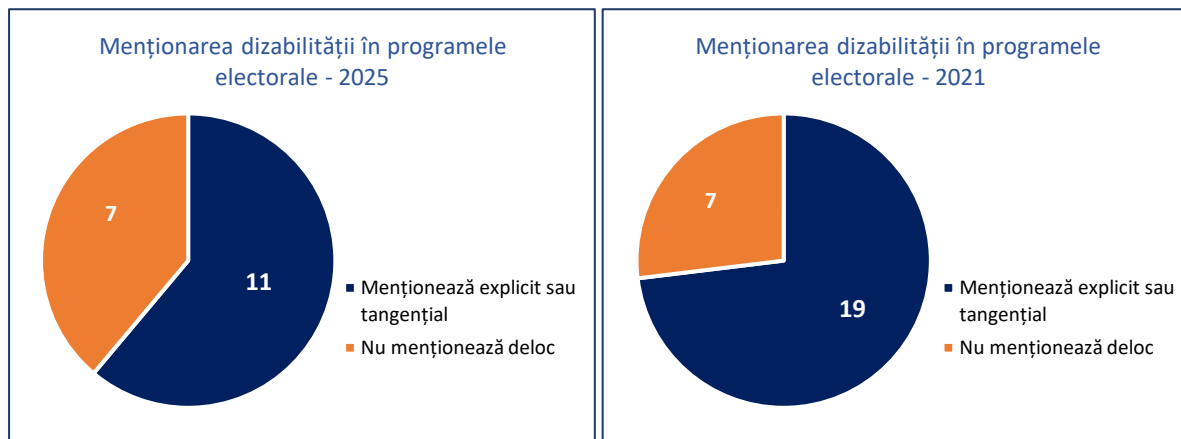
³⁷ Raport de evaluare a accesibilității dezbaterilor electorale și a reflectării dimensiunii de dizabilitate în mass-media, Alianța "INFONET", 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/oq7CJGP54u5t4sgGmNcAmnxnVp2e7oJChQu7XPSA.pdf>

³⁸ Monitorizarea alegerilor parlamentare din 28 septembrie 2025 din perspectiva reflectării problemelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în programele electorale ale concurenților electorali, Alianța "INFONET", 2025, <https://www.infonet.md/storage/files/pjEgpAevFEzdAl4s4skoerrEUrdGEL5eH5bRq1cU.pdf>

³⁹ Digest electoral. Revistă de teorie, analiză și cercetare în domeniul electoral, CICDE, 2025 <https://cicde.md/wp-content/uploads/2026/01/Digest-electoral-ed.-XIV.pdf>

sugerează că incluziunea politică a persoanelor cu dizabilități nu constituie încă o prioritate strategică pentru partidele politice, iar agenda electorală continuă să trateze dizabilitatea mai degrabă prin prisma asistenței sociale decât ca pe o dimensiune a reprezentării politice și a participării democratice. Partidele politice nu dau dovadă de angajament pentru promovarea persoanelor cu dizabilități în sfera politică și nu întreprind măsuri pentru a asigura reprezentarea acestora în cadrul membrilor de partid, dar și pe listele de candidați la funcții electiv.

Figura 8. Integrarea dimensiunii dizabilității în programele electorale ale candidaților la alegerile parlamentare

Sursa: Raport de monitorizare a alegerilor parlamentare, INFONET, 2025

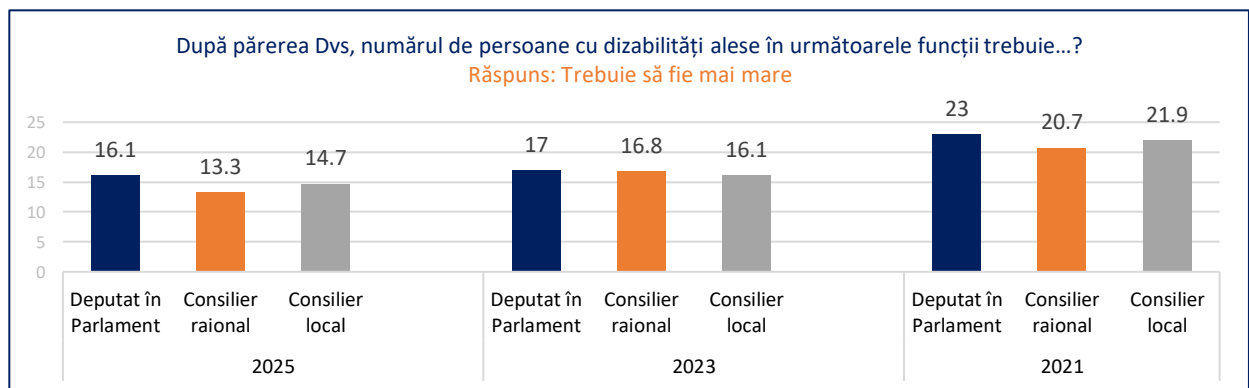
Dificultatea de integrare în viața politică a persoanelor cu dizabilități este amplificată și de barierele atitudinale persistente la nivelul societății. Datele în dinamică evidențiază o tendință paradoxală: pe măsură ce tema incluziunii devine mai prezentă în discursul public și se resimte o necesitate tot mai stringentă de integrare a acestui grup în viața socială, economică și politică, susținerea populației pentru o reprezentare mai mare a persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale înregistrează un regres. Potrivit datelor, ponderea populației care consideră că ar trebui să existe mai multe persoane cu dizabilități în funcția de deputat în Parlament a scăzut de la 23% în 2021 la 17% în 2023⁴⁰ și la doar 16,1% în estimările pentru anul 2025. O evoluție similară se observă și la nivelul administrației locale: sprijinul pentru creșterea numărului de consilieri raionali cu dizabilități a scăzut de la 16,8% în 2023 la 13,3% în 2025, iar în cazul consilierilor locali de la 21,9% la 14,7%⁴¹. Această tendință indică o reducere treptată a disponibilității societății de a susține o reprezentare politică mai mare a persoanelor cu dizabilități. În același timp, o proporție semnificativă a populației – 34,2% – consideră că nivelul actual de reprezentare este deja „suficient”, în pofida faptului că reprezentarea reală a persoanelor cu dizabilități în instituțiile naționale rămâne aproape inexistentă. De exemplu, în actuala componență a Parlamentului Republicii Moldova nu există deputați care să reprezinte vizibil sau explicit comunitatea persoanelor cu dizabilități, iar cazurile de participare politică la nivel înalt rămân izolate. Această percepție reflectă o formă de „satisfacție pasivă” a electoratului, alimentată de stereotipuri sociale și de o înțelegere limitată a barierelor structurale care împiedică accesul acestui grup la competiția politică. În aceste condiții, absența persoanelor cu dizabilități din funcțiile electivă nu este percepută ca o problemă de reprezentare democratică, ci este adesea normalizată sau considerată irelevantă pentru funcționarea instituțiilor publice. Prin urmare, barierele atitudinale acționează ca un mecanism de excludere invizibil care consolidează marginalizarea politică a persoanelor cu dizabilități. Atât timp cât o parte semnificativă a populației percepe reprezentarea simbolică sau chiar absența totală a acestora drept adecvată, presiunea socială pentru politici de incluziune rămâne limitată. În consecință, chiar și în contextul unor progrese

⁴⁰ Alegeri locale 2023: Între percepții și realitate, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, 2023, <https://progen.md/wp-content/uploads/2024/04/Raport-Alegeri-combinat-1.pdf>

⁴¹ Reprezentare, putere și inegalități de gen în scrutinul parlamentar 2025, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, 2025, https://progen.md/wp-content/uploads/2026/02/Raport_final-Alegeri-2025-ROEN.pdf

normative sau instituționale, lipsa sprijinului public pentru o reprezentare mai echitabilă contribuie la menținerea persoanelor cu dizabilități la periferia proceselor decizionale.

Figura 9. Percepțiile populației privind reprezentarea persoanelor cu dizabilități în Parlament și Consilii raionale, locale, %

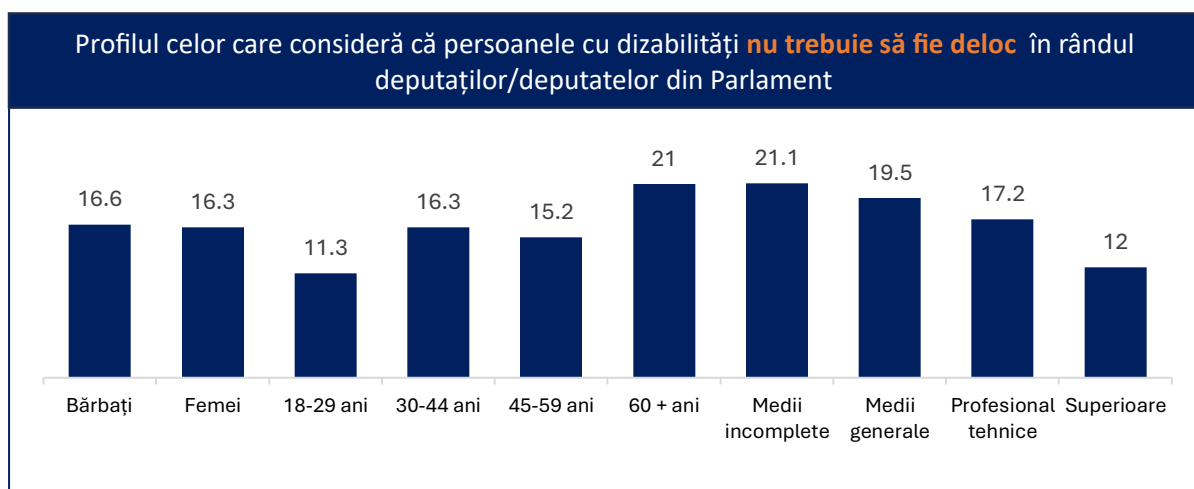

Sursa: Rapoartele de monitorizare a alegerilor locale și parlamentare 2021, 2025, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare

Există anumite segmente ale populației care exclud explicit persoanele cu dizabilități din procesele politice.

O parte semnificativă a populației consideră că persoanele cu dizabilități nu ar trebui deloc să fie reprezentate în Parlament, aceasta fiind realitatea anului 2025. Această atitudine confirmă persistența unor prejudecăți structurale care mențin un „plafon de sticlă” social bazat pe criteriile de abilitate. Analiza datelor arată diferențe clare în funcție de educație, vârstă și gen. Rezistența cea mai puternică se înregistrează în rândul persoanelor cu studii medii incomplete (21,1%) și al celor de peste 60 de ani (21%), în timp ce tinerii între 18 și 29 de ani manifestă cel mai scăzut nivel de opoziție (11,3%), indicând o schimbare lentă, dar pozitivă, a mentalităților generațiilor noi. De asemenea, aproape unul din șase bărbați susține excluderea totală a persoanelor cu dizabilități. Această ostilitate activă, combinată cu barierele informaționale și fizice, creează un mediu politic dificil, în care candidatura unei persoane cu dizabilități este un gest curajos, într-o societate încă marcată de stereotipuri.

Figura 10. Profilul respondenților care exclud anumite categorii sociale din reprezentarea parlamentară (femei, tineri, minorități, persoane cu dizabilități)

Sursa: Rapoartele de monitorizare a alegerilor parlamentare 2025, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare

Barierile economice reprezintă un alt factor structural care contribuie la subreprezentarea persoanelor cu dizabilități în politică. În Republica Moldova, persoanele cu dizabilități se confruntă cu rate ridicate ale șomajului și venituri reduse comparativ cu restul populației, fapt ce le induce în risc de sărăcie și excluziune economică⁴². Această situație economică inegală are un impact direct asupra capacității persoanelor cu dizabilități de a lansa în campanii electorale. Campaniile implică cheltuieli pentru promovarea mesajelor politice (afișe, flyere, materiale video și audio), mobilizarea alegătorilor, organizarea evenimentelor publice, adaptarea materialelor în formate accesibile (text simplificat, limbaj mimico-gestual, subtitrări). Pentru persoanele cu dizabilități, aceste costuri pot fi mai mari decât pentru candidații fără dizabilități. De exemplu, un raport al Mental Disability Advocacy Center (MDAC) arată că persoanele aflate sub tutelă sau cu resurse economice reduse se confruntă cu o subreprezentare politică semnificativă, deoarece lipsa accesului la resurse financiare limitează vizibilitatea și capacitatea de a concura în mod egal⁴³. Mai mult, studiile internaționale subliniază că inegalitățile economice se corelează direct cu subreprezentarea grupurilor vulnerabile în politică. Raportul OSCE/ODIHR privind alegerile din Moldova (2023) indică faptul că lipsa de resurse financiare și limitările economice afectează în mod disproporționat candidații independenți și persoanele din grupuri marginalizate, inclusiv persoanele cu dizabilități, reducând capacitatea lor de a-și promova mesajele și de a-și mobiliza alegătorii⁴⁴. Această barieră economică se adaugă altor obstacole, cum ar fi procedurile de înregistrare complexe și accesul limitat la finanțare publică a partidelor. Astfel, persoanele cu dizabilități sunt deseori excluse de la competițiile electorale, iar reprezentarea lor în funcții electivă rămâne scăzută.

În concluzie, participarea politică a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este limitată de un ansamblu de bariere interconectate — fizice, informaționale, atitudinale și economice — care mențin acest grup într-o stare de invizibilitate decizională. Obstacolele logistice și accesul restricționat la infrastructura publică și digitală, combinate cu prejudecățile sociale și lipsa de sprijin instituțional, descurajează participarea activă. Barierele economice și restricțiile legate de capacitatea juridică funcționează ca filtre suplimentare, transformând exercitarea drepturilor politice dintr-un drept inalienabil într-un privilegiu disponibil doar celor care pot depăși costurile și dificultățile sistemului actual. În absența unor reforme structurale, de la infrastructură și digitalizare accesibilă, până la măsuri de acțiune afirmativă și combaterea stereotipurilor, participarea persoanelor cu dizabilități va rămâne marginalizată, subminând atât reprezentativitatea, cât și legitimitatea proceselor democratice.

⁴² Moldova Inegala 2025: Realitatea vulnerabilităților anului 2025 și calea de urmat, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare, 2025, https://progen.md/wp-content/uploads/2025/05/CPD_Raport-Moldova-Inegala_2025-2.pdf

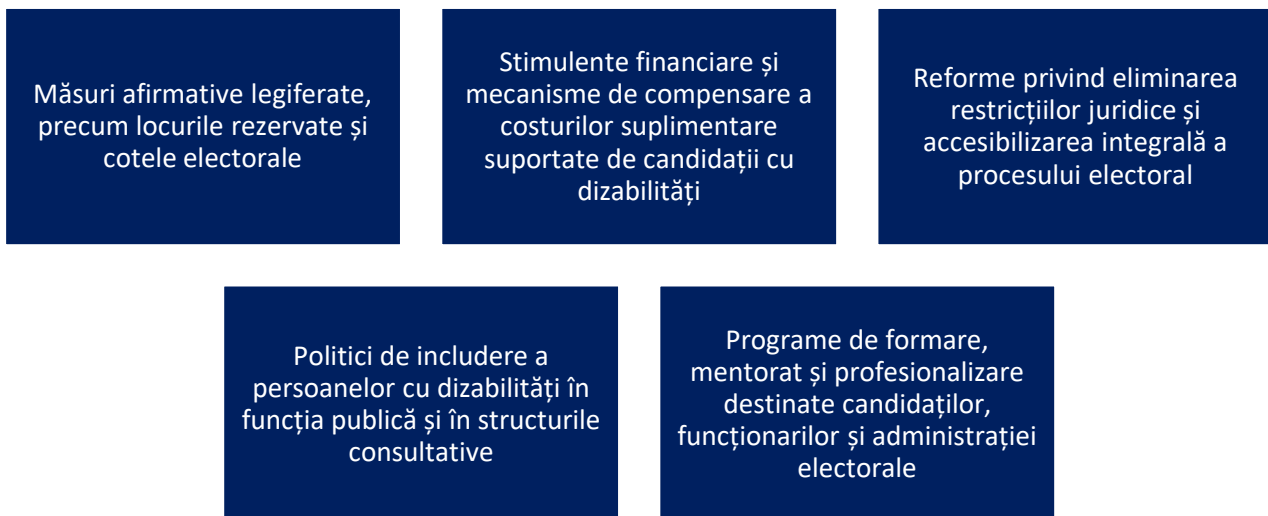
⁴³ The human rights of people with mental or intellectual impairments in the Republic of Moldova, The United Nations Partnership on the Rights of Persons with Disabilities (UNPRPD), 2015, https://mdac.org/sites/mdac.info/files/un_article_-_the_human_rights_of_people_with_mental_and_intellectual_impairments_in_the_republic_of_.pdf

⁴⁴ Recommendations on the Rights of Persons with Disabilities to Participate in Political and Public Life in the OSCE Region, OSCE/ ODIHR, 2023, <https://odihr.osce.org/sites/default/files/f/documents/b/1/559254.pdf>

PRACTICI ȘI EXPERIENȚE INTERNAȚIONALE

Participarea persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale este recunoscută la nivel internațional nu doar ca un drept fundamental, ci și ca un indicator al calității democrației și al incluziunii sociale. În pofida consacrării acestui drept prin instrumente precum CRPD, experiența comparată demonstrează că simpla recunoaștere formală a drepturilor politice nu este suficientă pentru a asigura o participare efectivă. În majoritatea statelor, persoanele cu dizabilități continuă să fie subreprezentate în instituțiile electivă și în funcțiile publice, iar barierele juridice, instituționale, economice și sociale limitează accesul acestora la procesul decizional. Ca răspuns, statele au dezvoltat un set divers de instrumente de politică publică, care depășesc abordarea clasică bazată exclusiv pe nediscriminare și includ măsuri proactive de corectare a dezechilibrelor structurale.

Experiența internațională arată că participarea persoanelor cu dizabilități în procesul decizional nu este stimulată printr-o singură intervenție, ci printr-un pachet convergent de măsuri. Aceste tipuri de măsuri sunt reflectate atât în documentele OSCE/ODIHR, cât și în standardele Consiliului Europei. În special, Rezoluția 2155 (2017) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei a cerut statelor să ia în considerare introducerea cotelor, să sistematizeze colectarea datelor privind participarea politică a persoanelor cu dizabilități și să ofere sprijin financiar candidaților cu dizabilități pentru costurile suplimentare ale campaniilor. În același sens, ghidul OSCE/ODIHR⁴⁵ privind cotele pentru dizabilitate arată că cele mai frecvente formule sunt locurile rezervate, cotele legislative și cotele voluntare de partid.

➤ **Măsuri afirmative legiferate: locuri rezervate, cote legislative și cote de partid**

Primul tip de intervenție îl constituie măsurile afirmative de reprezentare. În practica comparată, acestea apar sub trei forme: locuri rezervate, care garantează reprezentare directă; cote legislative, care obligă partidele să includă candidați cu dizabilități pe liste; și cote de partid, adoptate voluntar prin regulamente interne. Aceste mecanisme răspund aceleiași probleme structurale: subreprezentarea aproape cronică a persoanelor cu dizabilități în parlamente, consilii locale și alte spații de decizie. Avantajul lor principal este că mută discuția de la simpla nediscriminare formală la corectarea activă a excluderii istorice. Limita lor este că, în lipsa unor

⁴⁵ Disability Quotas for Parliamentary Elections, 2025

https://odhr.osce.org/sites/default/files/documents/publications/2026/01/Disability%20Quotas%20for%20Parliamentary%20Elections_web.pdf

reguli privind poziționarea pe listă, înlocuirea mandatelor sau sprijinul efectiv pentru candidatură, ele pot degenera în mecanisme simbolice.

În categoria locurilor rezervate, exemplele cele mai clare provin din Africa de Est. În Uganda, *articolul 78 alin. (1) din Constituție*⁴⁶ prevede că Parlamentul include, pe lângă deputații aleși în circumscripții, și un număr de reprezentanți ai unor grupuri speciale, printre care și persoanele cu dizabilități. În Rwanda, Camera Deputaților include în mod distinct un loc rezervat pentru persoane cu dizabilități, alături de locuri rezervate pentru tineri și femei. Aceste formule au meritul de a garanta o prezență instituțională imediată a persoanelor cu dizabilități în procesul legislativ și de a crea vizibilitate politică. Totuși, experiența comparată arată că locurile rezervate tind să rămână puține și să nu substituie nevoia unei prezențe mai largi pe listele partidelor și în administrație.

În categoria cotelor legislative, cazul cel mai des invocat la nivel OSCE este Kazahstanul. Potrivit art. 15-1 din Legea privind partidele politice, listele pentru camera inferioară trebuie să includă, în mod cumulativ, cel puțin 30% femei, tineri și persoane cu dizabilități. Ghidul OSCE/ODIHR reține că reforma a fost extinsă în 2022 pentru a include explicit persoanele cu dizabilități și că, în 2023, toate partidele au respectat formal cota. Totuși, tot OSCE subliniază că eficiența mecanismului depinde de designul său: gruparea persoanelor cu dizabilități într-o cotă comună cu alte grupuri subreprezentate poate genera concurență între categorii și poate reduce spațiul efectiv acordat fiecăreia. Kazahstanul este relevant tocmai pentru că ilustrează atât utilitatea cotei, cât și necesitatea de a o însoți cu reguli clare privind distribuirea mandatelor și poziționarea pe liste.

Un exemplu comparativ foarte instructiv este și Kârgâzstanul, unde art. 60 din legea constituțională privind alegerile a impus, până în 2025, includerea pe liste a cel puțin doi candidați cu dizabilități, dintre care unul trebuia să figureze în primele 25 de poziții. Cazul este relevant deoarece arată că o cotă poate exista formal, dar își poate pierde eficiența dacă pragul de plasare pe listă nu este suficient de apropiat de zona eligibilă sau dacă reforma nu este susținută politic pe termen lung. OSCE/ODIHR notează că noul sistem electoral introdus în 2025 a eliminat această cotă, ceea ce confirmă că măsurile afirmative fără consens politic și mecanisme de consolidare instituțională pot rămâne fragile. Pentru Republica Moldova, această lecție este importantă: o eventuală cotă pentru persoane cu dizabilități nu ar trebui să se limiteze la simpla includere pe listă, ci să prevadă și plasarea în poziții eligibile.

În afara regiunii OSCE, Mexicul⁴⁷ oferă una dintre cele mai interesante experiențe de acțiune afirmativă în materie electorală. Pentru procesul electoral federal 2020–2021, Institutul Național Electoral (INE) a impus partidelor un număr minim de candidaturi pentru persoane cu dizabilități: șase formule pentru circumscripții majoritare și două formule pentru reprezentare proporțională, iar candidaturile de listă trebuiau plasate în primele zece poziții. Acest detaliu este esențial: spre deosebire de sistemele în care cota poate fi satisfăcută prin plasarea candidaților la capătul listei, modelul mexican introduce și o garanție minimă de eligibilitate. În plus, partidele erau obligate să probeze existența dizabilității permanente a persoanei candidate, ceea ce a transformat cota într-un instrument justițiabil și verificabil administrativ.

La nivelul partidelor politice, bunele practici voluntare sunt, de regulă, mai flexibile, dar și mai puțin uniforme. În Regatul Unit, regulile de selecție ale Partidului Liberal Democrat pentru ciclul parlamentar 2025⁴⁸ prevăd că, acolo unde există procedură de preselecție, fiecare listă scurtă trebuie să includă o persoană cu caracteristica protejată a dizabilității, dacă există candidaturi eligibile. Regulile mai prevăd și posibilitatea ca aplicanții să solicite ajustări rezonabile pe durata selecției. În organizația scoțiană a aceluiași partid, regulile din 2024 permit fie o listă scurtă pentru toate persoanele cu dizabilități, fie rezervarea unui loc pe lista scurtă

⁴⁶ Composition of Parliament, Uganda, <https://www.parliament.go.ug/page/composition-parliament>

⁴⁷ Affirmative Actions in Candidate Nominations: Disability Inclusion Measures in the 2020–2021 Electoral Process https://igualdad.ine.mx/wp-content/uploads/2021/06/INFOGRAFIA_ACCIONES_AFIRMATIVAS_EN_POSTULACIONES_DE_CANDIDATURAS_PROCESO_ELECTORAL_20202021_Corr_ec9_03.pdf

⁴⁸ Rules for the Selection of Westminster Parliamentary Candidates in England https://www.libdems.org.uk/fileadmin/groups/2_Federal_Party/Documents/Members_Area/Selection_Rules/Westminster_Selection_Rules_2025_v1.7.1_as_approved_by_EC_on_180325.pdf

pentru un candidat cu dizabilitate. Aceste modele sunt importante deoarece arată că incluziunea poate fi promovată și prin reguli interne de partid, fără a aștepta neapărat intervenția legislativă. Totuși, dependența de voința partidului rămâne o limită structurală. Prin contrast, cazul Partidului Liberal din Canada, reținut în analiza OSCE/ODIHR, arată limitele unei abordări exclusiv voluntare. Regulile sale cer organizațiilor locale să demonstreze că au depus eforturi pentru a recruta candidați din grupuri marginalizate, inclusiv persoane cu dizabilități, înainte de finalizarea selecției. Totuși, lipsa sancțiunilor și a unor cote sau locuri rezervate face ca impactul practic să rămână modest. Lecția comparativă este clară: politicile voluntare ajută la schimbarea culturii organizaționale, dar, în absența unor obligații mai ferme, rareori produc o creștere substanțială a reprezentării.

➤ **Stimulente financiare și sprijin practic pentru candidați și partide**

Al doilea tip de măsuri îl reprezintă stimulentele financiare și instrumentele de compensare a costurilor suplimentare suportate de persoanele cu dizabilități atunci când doresc să intre în competiția electorală. În plan comparat, este important de remarcat că exemplele de subvenții publice directe acordate partidelor pentru fiecare persoană cu dizabilitate aleasă sunt încă rare și puțin standardizate. În schimb, s-a dezvoltat mai ales modelul fondurilor publice dedicate candidaților sau modelul recomandat de Consiliul Europei, potrivit căruia finanțarea publică a partidelor poate fi condiționată de respectarea cerințelor de accesibilitate. *Rezoluția 2155 (2017) a PACE*⁴⁹ cere explicit statelor să analizeze două direcții: sprijin financiar suplimentar pentru candidații cu dizabilități, ca să acopere costurile extra ale campaniei, și legarea finanțării de stat a partidelor de respectarea cerințelor de accesibilitate. Această rezoluție este importantă pentru că mută discuția de la nivelul simbolic la cel bugetar: dacă participarea este un drept, atunci costurile suplimentare produse de bariere nu trebuie suportate exclusiv de persoana cu dizabilități.

Un model de referință este Election Access Fund⁵⁰ din Noua Zeelandă, administrat de Comisia Electorală. Potrivit ghidului oficial, fondul sprijină persoanele cu dizabilități care doresc să candideze la alegerile parlamentare sau la alegerile parțiale, iar scopul său este de a reduce barierele de cost prin acoperirea cheltuielilor legate de dizabilitate pe care persoanele fără dizabilități nu le suportă. Fondul poate fi folosit atât pentru faza de selecție internă în partid, cât și pentru faza de campanie electorală, inclusiv pentru participarea la evenimente, întâlniri publice, instruirii sau deplasări. Acesta este unul dintre cele mai clare exemple de recunoaștere administrativă a faptului că egalitatea de șanse în competiția electorală presupune și egalizarea costurilor de acces.

O experiență apropiată se găsește în Scoția, unde Access to Elected Office Fund⁵¹ a oferit granturi pentru persoanele cu dizabilități care candidează la alegerile pentru Parlamentul Scoției și pentru alegerile locale. Documentele oficiale arată că fondul acoperea costuri suplimentare precum transport accesibil sau sprijin de comunicare și că legislația a fost ajustată astfel încât aceste sume să nu fie incluse în plafonul obișnuit al cheltuielilor de campanie. Valoarea de precedent a modelului scoțian constă tocmai în faptul că tratează costurile legate de dizabilitate ca pe o condiție obiectivă de participare, nu ca pe o problemă individuală a candidatului.

➤ **Eliminarea barierelor juridice și accesibilizarea integrală a procesului electoral**

Al treilea tip de măsuri privește eliminarea barierelor legale și accesibilizarea procedurilor electorale. Cea mai importantă evoluție comparată din ultimul deceniu a fost renunțarea treptată la legătura dintre incapacitatea juridică/tutela și pierderea dreptului de vot. Un exemplu legislativ clar este Spania, care prin *Legea Organică*

⁴⁹ The political rights of persons with disabilities: a democratic issue
<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23519&lang=en>

⁵⁰ Election Access Fund Application Guidelines
<https://elections.nz/assets/EAF-2025/EAF-Application-Guidelines-2025-PDF-3.pdf>

⁵¹ Access to Elected Office Fund , https://consult.gov.scot/elections/electoral-reform/user_uploads/30-32.pdf

2/2018⁵² a eliminat dispozițiile care permiteau restrângerea dreptului de sufragiu pentru persoanele cu dizabilități și a prevăzut expres că limitările anterioare, întemeiate pe aceste texte, își încetează efectele. Preambulul legii invocă direct obligațiile rezultate din Convenția ONU și recomandarea Comitetului CRPD de a revizui legislația astfel încât toate persoanele cu dizabilități să poată vota și participa la viața publică în condiții de egalitate.

Această direcție a fost susținută puternic de jurisprudența europeană. În *Alajos Kiss c. Ungariei* (2010), Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat nejustificată pierderea automată a dreptului de vot de către o persoană aflată sub tutelă, calificând măsura drept o încălcare a art. 3 din Protocolul nr. 1. Într-un alt registru, cauza *Toplak și Mrak c. Sloveniei* (2021) a mutat accentul de pe capacitatea juridică pe obligațiile pozitive ale statului de a crea condiții efective pentru votul persoanelor cu dizabilități, Curtea constatând o încălcare a art. 13 coroborat cu art. 1 din Protocolul nr. 12 pentru lipsa unui remediu efectiv prin care alegătorii cu dizabilități să poată solicita din timp o secție accesibilă. Împreună, aceste hotărâri conturează două idei-cheie: statul nu poate exclude alegătorii pe motiv de dizabilitate și nici nu se poate limita la recunoașterea formală a dreptului dacă nu asigură mecanisme reale pentru exercitarea lui.

În paralel, numeroase state au investit în adaptări procedurale și informaționale. Tot Spania⁵³ a extins, pentru alegerile europene din 2024, un set oficial de măsuri care includeau kituri Braille, pictograme și materiale în format ușor de citit pentru persoane cu dizabilități intelectuale, interpretare în limbajul semnelor și buclă de inducție magnetică pentru persoane surde sau hipoacuzice. În Noua Zeelandă⁵⁴, Comisia Electorală a introdus încă din 2014 votul prin dictare telefonică pentru alegătorii nevăzători, slab-văzători sau pentru cei cu dizabilități fizice care nu puteau marca independent buletinul, pe lângă resurse în limba semnelor din Noua Zeelandă (NZSL), video, audio și Braille. Iar în Mexic, INE a adoptat în 2022⁵⁵ un protocol oficial pentru garantarea dreptului la vot și a participării cetățenești a persoanelor cu dizabilități, conceput și ca bază pentru instruirea personalului electoral, a membrilor secțiilor de vot și a observatorilor. Aceste exemple ilustrează o mutație importantă: accesibilitatea nu mai este tratată doar ca problemă de infrastructură, ci ca standard al întregului ciclu electoral.

➤ **Politici de includere a persoanelor cu dizabilități în funcția publică și în structurile consultative**

Al patrulea tip de măsuri vizează includerea persoanelor cu dizabilități în funcția publică, în administrație și în structurile consultative. În Argentina, Legea 25.689⁵⁶ și cadrul său de aplicare⁵⁷ prevăd că statul trebuie să mențină o proporție de cel puțin 4% persoane cu dizabilități în cele trei puteri ale statului, organismele descentralizate, entitățile publice și alte structuri relevante. Mai mult, locurile libere trebuie rezervate prioritar persoanelor cu dizabilități care îndeplinesc cerințele postului, iar neactualizarea datelor privind îndeplinirea cotei este tratată ca neconformare. În Germania, dreptul social⁵⁸ prevede că angajatorii publici și privați cu cel puțin 20 de locuri de muncă trebuie să ocupe minimum 5% din acestea cu persoane cu handicap grav;

⁵² Organic Law 2/2018, Spain, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-16672>

⁵³ Guvernul Spaniei, „The Ministry of Home Affairs extends measures to facilitate accessible voting for people with disabilities” (2024) <https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/paginas/2024/20240520-eu-elections-accessibility.aspx>

⁵⁴ Electoral Commission New Zealand, „Telephone dictation voting” (serviciu de vot accesibil pentru persoane cu dizabilități vizuale sau locomotorii) <https://vote.nz/voting/get-help-to-vote/telephone-dictation-voting/>

⁵⁵ Instituto Nacional Electoral (INE), Mexic, „Protocolo para la inclusión de personas con discapacidad en el ejercicio del derecho al voto y la participación ciudadana” (2022) <https://igualdad.ine.mx/wp-content/uploads/2022/05/Protocolo-Personas-con-Discapacidad-INE.pdf>

⁵⁶ Ley N° 25.689 – Cupo laboral para personas con discapacidad (2002) <https://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/75000-79999/77052/norma.htm>

⁵⁷ Decreto N° 312/2010 – Reglamentarea cotei de angajare pentru persoane cu dizabilități în sectorul public <https://servicios.infoleg.gob.ar/infolegInternet/anexos/165000-169999/165222/norma.htm>

⁵⁸ Sozialgesetzbuch IX (SGB IX) – Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen (Codul Social, Cartea IX) (prevede obligația de 5% pentru angajatori) https://www.gesetze-im-internet.de/sgb_9_2018/

nerespectarea obligației atrage plata unei contribuții compensatorii⁵⁹. Chiar dacă este un instrument general de piață a muncii, importanța sa pentru participarea decizională este evidentă: el creează căi de intrare instituțională în sectorul public și în structurile administrative. Spre deosebire de sistemele care vizează doar alegerea în funcții politice, aceste măsuri construiesc participarea decizională din interiorul aparatului de stat. Un exemplu mai sofisticat de politică publică este oferit de Canada, prin strategia federală Nothing Without Us: Accessibility Strategy for the Public Service of Canada⁶⁰. Documentele oficiale prevăd atât o țintă de angajare – 5.000 de noi angajați cu dizabilități până în 2025⁶¹ –, cât și măsuri structurale: fond centralizat pentru ajustări la locul de muncă, bibliotecă de tehnologii asistive, inventare de recrutare dedicate, stagii de practică, ambasadori pentru accesibilitatea evaluărilor și planuri de recrutare și promovare pentru fiecare instituție.

➤ **Programe de formare, mentorat și profesionalizare destinate candidaților, funcționarilor și administrației electorale**

Al cincilea tip de măsuri privește dezvoltarea capacităților și profesionalizarea actorilor implicați în procesul electoral și administrativ. În Mexic, pe lângă acțiunile afirmative electorale și protocolul INE, Curtea Supremă⁶² a consolidat dreptul la consultare al persoanelor cu dizabilități, invalidând norme adoptate fără consultarea prealabilă a celor afectați, atunci când măsurile legislative le vizau direct interesele. Această jurisprudență este importantă deoarece transpune în practică art. 4 alin. (3) din CRPD și principiul „nimic despre noi fără noi”: participarea persoanelor cu dizabilități nu trebuie limitată la ziua alegerilor, ci extinsă la elaborarea normelor și politicilor care le privesc. Pe dimensiunea dezvoltării capacităților, experiența comparată arată că măsurile afirmative și reformele juridice au efecte mai bune atunci când sunt completate de mentorat, training și sprijin logistic. Ghidul OSCE/ODIHR privind cotele recomandă explicit mentorat și training pentru potențialii candidați cu dizabilități, iar exemplele din Noua Zeelandă, Mexic, Regatul Unit și Canada arată că instituțiile electorale și partidele pot reduce barierele prin sprijin practic în selecție, campanie, evaluare și acomodare rezonabilă. În plus, Consiliul Europei a insistat ca dezbaterile, programele politice și website-urile parlamentelor să fie accesibile, iar parlamentele să acopere costurile de asistență pentru parlamentarii cu dizabilități și să consulte sistematic organizațiile reprezentative.

Pe dimensiunea profesionalizării și a intrării în carieră publică, Canada oferă din nou un exemplu robust prin Federal Internship Program for Canadians with Disabilities⁶³, dezvoltat de Comisia de Servicii Publice din Canada în cadrul strategiei federale de accesibilitate. Programul oferă stagii de lungă durată în serviciul public federal, instrumente și resurse pentru recrutare, integrare, dezvoltare și retenție, precum și sprijin atât pentru participanți, cât și pentru managerii care îi angajează. În plus, strategia prevede roluri de Assessment Accessibility Ambassador în instituții, cu training și suport, pentru a îmbunătăți expertiza în evaluare și acomodare. Acest model este deosebit de valoros deoarece leagă profesionalizarea de parcursul real în funcția publică, nu doar de formări punctuale, și arată că dezvoltarea capacităților trebuie dublată de mecanisme instituționale de sprijin și retenție.

⁵⁹ Federal Employment Agency, „Severely Disabled Persons – Employment Quota and Compensation Levy”

<https://www.arbeitsagentur.de/en/employers/severely-disabled-persons>

⁶⁰ Government of Canada, „Nothing Without Us: Accessibility Strategy for the Public Service of Canada” (2019)

<https://www.canada.ca/en/government/publicservice/wellness-inclusion-diversity-public-service/diversity-inclusion-public-service/accessibility-public-service/accessibility-strategy-public-service.html>

⁶¹ Government of Canada, „Accessible Canada Act” (2019) <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/A-0.6/>

⁶² Suprema Corte de Justicia de la Nación, *Boletín mensual de resoluciones del Pleno*, 2023 – <https://www.scjn.gob.mx/sites/default/files/boletin-mensual-resoluciones-pleno/2023-07/boletin-mensual-resoluciones-pleno-junio-2023.pdf>

⁶³ Federal Internship Program for Canadians with Disabilities

https://www.canada.ca/en/public-service-commission/jobs/services/recruitment/federal-internship-program-canadians-disabilities.html?utm_source=chatgpt.com

MĂSURI DE POLITICI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Promovarea reprezentării echitabile de gen în procesul decizional și electoral este strâns legată de conceptul de incluziune. Deși accentul se pune pe asigurarea unei distribuții corecte a bărbaților și femeilor în funcțiile publice și electivă, este important să asigurăm diversitatea și incluziunea grupurilor marginalizate. Asigurarea unei reprezentări echitabile nu se limitează doar la gen, ci vizează și alte dimensiuni ale diversității, cum ar fi etnia, vârsta, dizabilitățile și orientarea sexuală. Promovarea incluziunii în funcțiile publice este esențială pentru a crea un cadru democratic autentic care să reflecte diversitatea și complexitatea societății. În cele ce urmează, venim cu propuneri specifice privind promovarea incluziunii în funcțiile publice.

- **Colectarea datelor cu privire la candidați și candidate din perspectiva incluziunii**

Colectarea datelor cu privire la candidați și candidate este esențială pentru o înțelegere mai profundă a componenței și diversității lor în procesul electoral. Aceste date (despre vârstă, profesie, apartenență la grupuri vulnerabile, precum persoanele cu dizabilități și persoane de etnie romă) furnizează informații valoroase pentru evaluarea reprezentativității și incluziunii în cadrul instituțiilor de guvernare și pentru identificarea potențialelor bariere sau discriminări. În prezent, există lacune semnificative în ceea ce privește disponibilitatea datelor despre candidați și candidate. Deși Comisia Electorală Centrală colectează informații despre vârstă și profesie, aceste date nu au fost încă publicate pentru uzul public, ceea ce limitează transparența și accesul la informații relevante. În plus, lipsesc datele referitoare la candidații și candidatele de etnie romă și cu dizabilități, iar candidații și candidatele nu sunt obligați/obligate să prezinte astfel de informații în mod voluntar. Colectarea datelor în cauză este crucială pentru a evalua și monitoriza progresul în asigurarea unei reprezentări adecvate a grupurilor respective în procesul electoral. Aceasta ar putea contribui la o mai mare responsabilitate și angajament din partea autorităților electorale și a candidaților/candidatele în promovarea unei participări incluzive și echitabile în procesul electoral. De asemenea, ar putea facilita elaborarea de politici și programe specifice pentru sprijinirea și încurajarea participării acestor grupuri în viața politică și publică.

OSCE formulează în [„Recomandările privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități de a Participa la Viața Politică și Publică în Regiunea OSCE, Dublin, 2023”](#) următoarea sugestie: „statele participante să colecteze, să actualizeze în mod regulat și să publice date dezagregate privind participarea politică a persoanelor cu dizabilități, inclusiv reprezentarea acestora în parlamentele naționale, cu scopul de a identifica și de a elimina barierele în exercitarea drepturilor politice. Statele participante ar trebui să informeze BIDD (Biroul pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului) al OSCE cu privire la eforturile lor de a spori incluziunea persoanelor cu dizabilități în parlamentele naționale, facilitând evaluarea inter pares și schimbul de bune practici între membrii OSCE.”

Recomandare specifică: Se recomandă Comisiei Electorale Centrale să identifice soluții pentru colectarea și publicarea transparentă a datelor referitoare la candidați și candidate, inclusiv a informațiilor despre vârstă, profesie și apartenență la grupuri vulnerabile, cum ar fi persoanele cu dizabilități și cele de etnie romă. Totodată, CEC ar trebui să dezvolte și să implementeze măsuri pentru a încuraja candidații și candidatele să ofere voluntar informațiile solicitate, evidențiind importanța acestor date pentru promovarea unei reprezentări echitabile și diversificate în cadrul instituțiilor de guvernare.

- **Aprobarea „cotelor” de incluziune și a stimulentei financiare pentru partidele care promovează incluziunea grupurilor marginalizate**

Experiența cotelor de gen a demonstrat eficacitatea acestei acțiuni pentru a spori implicarea femeilor în procesul decizional și politic. Respectiv, introducerea unui mecanism similar pentru promovarea altor grupuri vulnerabile ar putea fi benefică. Implementarea cotelor de incluziune pentru grupurile marginalizate, cum ar fi persoanele cu dizabilități, minoritățile etnice sau alte categorii defavorizate, ar asigura o mai mare reprezentativitate a acestora în structurile de putere și în procesul decizional. Astfel de cote pot crea oportunități egale pentru grupurile respective ca acestea să-și facă auzite vocile și necesitățile în cadrul instituțiilor politice. În practica internațională există trei forme de cote care pot fi aprobate: (i) *cote introduse în legislația electorală* - o cotă care cere ca un anumit număr de persoane dintr-un grup marginalizat, cum ar fi persoanele cu dizabilități, să fie incluse în lista de candidați și candidate; (ii) *locuri „rezervate” prevăzute de lege* - un anumit număr de locuri în instituțiile publice/la locul de muncă să fie alocate persoanelor dintr-un grup marginalizat (aceste locuri pot fi ocupate fie prin nominalizare, fie prin alegeri); (iii) *cote voluntare ale partidelor* - atunci când partidele politice sunt de acord să includă un anumit număr de persoane dintr-un anumit grup marginalizat în listele lor de candidați și candidate.

În [Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities](#) (Linii directoare de promovare a participării politice a persoanelor cu dizabilități) elaborate de OSCE sunt oferite recomandări esențiale pentru a sprijini participarea politică a persoanelor cu dizabilități. Printre aceste sugestii se numără și propunerea introducerii cotelor de incluziune pentru persoanele cu dizabilități în procesul electoral și politic. Astfel de cote ar urma să asigure un cadru clar și obligatoriu pentru partidele politice și alte organizații relevante, stabilind un procentaj minim de candidați și candidate cu dizabilități care ar trebui să fie incluși/incluse pe liste și în structurile de conducere. Prin stabilirea unor cote specifice se urmărește asigurarea unei reprezentări adecvate a persoanelor cu dizabilități în viața politică și în procesul decizional.

Cotele pentru [minoritățile etnice](#) există în diferite țări din întreaga lume, însă implementarea și amploarea prevederilor în cauză variază în mod semnificativ. Prezentăm mai jos câteva exemple relevante în acest sens:

Columbia: sunt alocate locuri membrilor grupurilor indigene

Noua Zeelandă: sunt alocate locuri membrilor grupurilor indigene

Croația: sunt alocate locuri pentru diverse comunități etnice, cum ar fi maghiarii, italienii, cehii, slovacii și sârbii

Pakistan: un mic procent de locuri sunt rezervate pentru hinduși și creștini

Liban: locurile în Parlament sunt împărțite egal între creștini și musulmani

Belgia: locurile în Camera Superioară a forului legislativ sunt împărțite între trei grupuri lingvistice – flamanzi, francezi și germani

India: locurile sunt rezervate pentru membrii castei programate și triburile programate.

Recomandare specifică 1: Se recomandă modificarea Codului Electoral pentru a introduce cote de reprezentare atât pentru persoanele cu dizabilități, cât și pentru minoritățile etnice, în procesul de întocmire a listelor de candidați și candidate pentru alegeri, după cum urmează:

- 5% - cotă de reprezentare pentru persoanele cu dizabilități: această cotă va asigura că persoanele cu dizabilități sunt reprezentate echitabil în procesele electorale și în structurile de putere, promovându-se astfel o mai bună înțelegere și adresare a necesităților specifice ale acestei comunități;
- 5% - cotă de reprezentare pentru minoritățile etnice: această cotă va sprijini participarea și reprezentarea minorităților etnice în viața politică, contribuind la o societate mai incluzivă și la o guvernare mai reprezentativă pentru toți cetățenii.

Recomandare specifică 2: Împreună cu cotele, stimulentele financiare pentru partidele care adoptă politici și practici de incluziune pot consolida angajamentul acestora față de diversitate și echitate. Oferta de stimulente financiare poate include subvenții suplimentare, rambursări de cheltuieli de campanie sau alte avantaje pentru partidele care-și demonstrează angajamentul ferm față de incluziunea grupurilor marginalizate.

Recomandări pentru partidele politice: Se recomandă ca partidele politice să integreze aceste cote nu doar în listele de candidați și candidate pentru alegerile publice, dar și în structura organelor de conducere interne. O astfel de abordare va asigura că diversitatea și incluziunea devin valori centrale în cultura organizațională a partidelor politice, influențând pozitiv procesul decizional și politicile promovate

- **Accesibilitatea în procesul electoral pentru persoanele cu dizabilități**

Accesibilitatea nu reprezintă o măsură tehnică secundară, ci o condiție prealabilă pentru exercitarea efectivă a dreptului de vot, a dreptului de a candida și a dreptului de a ocupa funcții publice în condiții de egalitate. În conformitate cu art. 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, cu art. 17 din Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și cu obligațiile generale de nediscriminare asumate de Republica Moldova, accesibilitatea trebuie tratată ca o dimensiune structurală a întregului ciclu electoral. În consecință, remediarea problemelor identificate trebuie realizată prin trei dimensiuni complementare:

- **Accesibilitatea infrastructurii electorale și a clădirilor publice în care se desfășoară procese electorale și activități administrative.** Participarea electorală nu poate fi realizată în mod efectiv atâta timp cât secțiile de votare, sediile autorităților electorale, sediile partidelor politice, spațiile în care se organizează consultări publice sau dezbateri electorale și clădirile administrative rămân parțial sau total inaccesibile. Accesibilitatea infrastructurii trebuie tratată nu doar ca o obligație punctuală înainte de scrutin, ci ca o componentă permanentă a politicilor publice în domeniul construcțiilor civile, administrației publice locale și investițiilor publice.

Comisia Electorală a Indiei⁶⁴ a adoptat un Plan de acțiune cu termene pentru alegeri accesibile, care tratează accesibilitatea infrastructurii ca obligație permanentă și planificată. Documentul prevede identificarea continuă a barierelor, cartografierea alegătorilor cu dizabilități, accesibilizarea secțiilor în funcție de nevoile concrete identificate, precum și asigurarea rampelor conforme, parcărilor rezervate, toaletelor accesibile, scaunelor rulante, iluminării adecvate și altor facilități la secțiile de votare.

Recomandări: Se recomandă: (i) instituirea obligației ca Parlamentul, Guvernul, instituțiile subordonate, APL de nivelul I și II, precum și autoritățile electorale să realizeze periodic, anual și înainte de fiecare scrutin, exerciții de evaluare și autoevaluare a condițiilor de accesibilitate a clădirilor publice utilizate pentru secții de votare, pentru organe electorale, pentru consultări publice și pentru activități de partid sau administrative; (ii) elaborarea urgentă a unui Plan național de accesibilizare a secțiilor de votare și a spațiilor administrative aferente procesului electoral. Planul trebuie să prevadă termene, responsabilități instituționale, resurse financiare, standarde tehnice minime și mecanisme de monitorizare; (iii) introducerea obligației ca toate instituțiile publice și toate APL-urile care aplică la fonduri naționale pentru construcția, reconstrucția sau renovarea clădirilor publice să aloce minimum 25% din bugetul proiectului pentru lucrări de accesibilizare. Această regulă este justificată de faptul că secțiile de votare funcționează, de regulă, în clădiri publice, iar investițiile în infrastructura locală trebuie să contribuie în mod direct la accesibilizarea procesului electoral.

- **Accesibilitatea informațională și comunicațională a materialelor, platformelor și activităților electorale.** Exercitarea dreptului de vot și a dreptului de a participa în viața publică presupune acces la informație electorală, la programe politice, la dezbateri, la proceduri și la materiale oficiale în forme accesibile. În lipsa unor standarde obligatorii privind interpretarea în limbaj mimico-gestual,

⁶⁴ Election Commission of India, Action Plan with Timelines on Making Elections Accessible to All Persons with Disabilities, 2018-2019, <https://ceodelhi.gov.in/PDFFolder/planning/Action%20Plan%20for%20Accessible%20Election%20issued%20by%20ECI.pdf>

subtitrarea, accesibilitatea site-urilor, disponibilitatea materialelor în formate ușor de citit, audio sau Braille, participarea persoanelor cu dizabilități rămâne formal recunoscută, dar substanțial limitată.

În materia accesibilității informaționale, o practică solidă este oferită de Comisia Electorală din Noua Zeelandă⁶⁵, care publică informații privind înscrierea și votarea în Easy Read, audio, Braille, cu caractere mari și NZSL. Acest model este relevant deoarece tratează accesibilitatea informațională ca obligație de bază a administrației electorale și nu ca măsură excepțională. El arată că accesul la informația electorală trebuie gândit simultan pentru persoane cu dizabilități vizuale, auditive și intelectuale.

Un al doilea exemplu relevant este oferit de Spania, unde Ministerul de Interne a extins⁶⁶, pentru alegerile europene din 2024, un set de măsuri de vot accesibil pentru persoane cu dizabilități. Acestea au inclus: pictograme și semnale cu mesaje clare și simple pentru persoanele cu dizabilități intelectuale, ghid de instalare în format ușor de citit, kit accesibil în Braille pentru alegătorii cu deficiențe de vedere, precum și interpretare în limbajul semnelor și buclă de inducție magnetică pentru persoane surde sau cu deficiențe de auz.

Recomandări: Se recomandă: (i) realizarea periodică a unor auditeri privind accesibilitatea materialelor electorale, a site-urilor oficiale, a platformelor digitale, a spoturilor video și a comunicării publice realizate de autoritățile electorale și de concurenții electorali; (ii) elaborarea unui plan distinct de accesibilizare informațională a procesului electoral, care să reglementeze formatele obligatorii de accesibilitate și responsabilitățile autorităților publice și ale concurenților electorali în acest domeniu; (iii) completarea Codului Electoral și a actelor normative ale CEC cu prevederi exprese care să stabilească accesibilitatea informațională drept standard electoral obligatoriu. Aceasta trebuie să includă obligația de a produce și distribui materiale electorale în formate accesibile, inclusiv în limbaj ușor de citit, audio, Braille și formate digitale compatibile cu tehnologiile asistive; (iv) introducerea obligativității ca toate conferințele de presă, dezbaterile electorale, spoturile video, mesajele publice și evenimentele electorale relevante ale partidelor politice și ale autorităților electorale să fie însoțite de interpretare în limbaj mimico-gestual și subtitrări; (v) instituirea obligației ca site-urile partidelor politice, ale concurenților electorali și ale autorităților electorale să respecte standarde minime de accesibilitate digitală, inclusiv în ceea ce privește navigarea, contrastul, structura informației, compatibilitatea cu cititoarele de ecran și disponibilitatea documentelor în formate accesibile.

- **Accesibilitatea instituțiilor publice și a administrației electorale ca loc de muncă și spațiu de participare profesională pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv prin asigurarea ajustărilor rezonabile.** Persoanele cu dizabilități trebuie să poată participa nu doar în calitate de alegători, ci și în calitate de membri ai organelor electorale, funcționari publici, candidați, reprezentanți ai partidelor și titulari ai funcțiilor electivă sau administrative. Acest obiectiv presupune adaptarea condițiilor de muncă, a procedurilor de concurs, a mecanismelor de formare și promovare și a mediului profesional, prin aplicarea efectivă a principiului ajustării rezonabile.

Recomandări: Se recomandă: (i) ca autoritățile publice centrale și locale, să evalueze periodic accesibilitatea propriilor instituții din perspectiva persoanei cu dizabilități care dorește să activeze în aceste instituții ca funcționar public, membru al organelor electorale, candidat sau reprezentant politic; (ii) elaborarea unor planuri instituționale de incluziune pentru funcția publică și administrația electorală, care să prevadă măsuri

⁶⁵ Enrolment information in alternate formats

<https://vote.nz/enrolling/get-help-to-enrol/enrolment-information-in-alternate-formats>

⁶⁶ Measures to facilitate accessible voting for people with disabilities

https://www.lamoncloa.gob.es/lang/en/gobierno/news/paginas/2024/20240520-eu-elections-accessibility.aspx?utm_source=chatgpt.com

concrete pentru atragerea, angajarea, menținerea și promovarea persoanelor cu dizabilități; **(iii)** garantarea expresă a ajustărilor rezonabile în toate procedurile de concurs, selecție, instruire, evaluare și promovare pentru persoanele cu dizabilități. Aceste ajustări trebuie să includă adaptarea probelor de concurs, a spațiului de desfășurare, a suportului tehnic, a timpului acordat, a formelor de comunicare și a modalităților de instruire; **(iv)** asigurarea de ajustări rezonabile pentru funcționarii publici și angajații din organele electorale care au dizabilități, inclusiv prin adaptarea spațiului de lucru, utilizarea tehnologiilor asistive, flexibilitate organizațională, suport comunicațional și modificarea mediului profesional atunci când acest lucru este necesar pentru exercitarea efectivă a atribuțiilor.

- **Eliminarea restricției privind dreptul de vot al persoanelor cu dizabilități în Codul Electoral**

Se recomandă abrogarea prevederilor din Codul Electoral care permit, în mod expres sau implicit, restrângerea dreptului de vot al persoanelor cu dizabilități aflate sub măsuri de ocrotire sau considerate fără capacitate juridică. Aceste prevederi, deși aplicate rar, contravin direct standardelor internaționale. Articolul 12 și articolul 29 din CRPD garantează egalitatea în fața legii și exercitarea deplină a drepturilor politice de către toți cetățenii, fără excepții pe motiv de dizabilitate (CRPD, art. 12 și art. 29). În jurisprudența sa, Comitetul CRPD a clarificat că lipsa capacității juridice nu poate constitui un temei legal pentru privarea de drepturi electorale (Comitetul CRPD, Comunicarea nr. 4/2011, Bujdosó c. Ungaria). De asemenea, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), în cauza *Alajos Kiss c. Ungaria* (2010), a stabilit că o restricție automată a dreptului de vot pentru persoanele puse sub tutelă este disproporționată și contrară art. 3 din Protocolul nr. 1 la CEDO, subliniind că eliminarea nediferențiată a drepturilor de vot pe motiv de dizabilitate mentală este inadmisibilă. În acest sens, este necesară revizuirea urgentă a art. 13 din Codul Electoral și eliminarea oricărei dispoziții care permite privarea de drepturi politice pe motiv de dizabilitate sau incapacitate mentală.

Rapoartele OSCE/ODIHR și ENEMO aferente scrutinelor din 2019–2023 subliniază constant necesitatea eliminării dispozițiilor discriminatorii din Codul Electoral. De pildă, raportul OSCE/ODIHR privind alegerile parlamentare din 2019 a remarcat că orice privare generală de drept de vot pe motiv de dizabilitate este „contrară standardelor internaționale”⁶⁷.

- **Elaborarea unui program național de leadership civic și politic pentru persoanele cu dizabilități**

În lipsa unor programe de mentorat, instruire și expunere instituțională, participarea politică rămâne dependentă de inițiative individuale și excepționale, nu de politici publice de cultivare a reprezentării. Se recomandă elaborarea unui program național de leadership civic și politic pentru persoanele cu dizabilități, implementat în parteneriat de CEC, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, Cancelaria de Stat, autoritățile publice locale, instituțiile de formare în administrație publică, organizațiile persoanelor cu dizabilități, partenerii de dezvoltare. Programul ar trebui să includă: **(i)** module de educație civică și electorală, redactare de politici publice, comunicare publică și participare la dezbateri; **(ii)** stagii și programe de mentorat în Parlament, în consiliile locale și raionale, în administrația publică centrală și locală și în organele electorale; **(iii)** mecanisme de sprijin pentru persoanele cu dizabilități interesate să candideze, să activeze în partide politice sau să participe la consultări publice. O asemenea recomandare ar contribui la transformarea participării potențiale într-o prezență reală și sustenabilă în procesul decizional.

⁶⁷ INTERNATIONAL ELECTION OBSERVATION MISSION Republic of Moldova – Parliamentary Elections, 24 February 2019 <https://odihr.osce.org/sites/default/files/MDL%202019%20Parliamentary%20PS%20FINAL.pdf#:~:text=incompetent%20by%20a%20court,incluing%20those%20with%20mental%20disabilities>